

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

દેવેન્દર પાલ સિંહ – વિરુદ્ધ –

દિલ્હીના રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશની રાજ્ય સરકાર અને અન્ય એક

માર્ચ ૨૨, ૨૦૦૦૨

[એમ.બી. શાહ, બી.એન. અગ્રવાલ અને અરિજિત પસાયત, ન્યાયાધીશો.]

આતંકવાદી અને વિઘાતક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૭-કલમો ૩(૨)(૧), ૪, ૫, અને ૧૫-૬૬ સંહિતા, ૧૯૬૦-કલમ ૧૨૦-બી સાથે વાંચવાની કલમ ૩૦૨, કલમો ૩૦૭, ૩૨૬, ૩૨૪, ૩૨૩, ૪૩૬ અને ૪૨૭.

ટાડા અધિનિયમ અને ૬૬ સંહિતા હેઠળના આરોપો—ટાડા લાગુ પાડવા નો હેતુ— અધિનિયમ હેઠળ આતંકવાદીઓ વિરુદ્ધ અસરકારક રીતે કાર્યવાહી કરીને આતંકવાદના ઉપદ્રવને નિયંત્રિત કરવાનો—કબૂલાતી નિવેદન—તેની ગ્રાહ્યતા— ટાડા અધિનિયમ હેઠળ તથા અન્ય ફોજદારી કાર્યવાહી દરમિયાન—સુપરિન્ટેન્ડન્ટ અને તેથી ઉપરના દરજ્જાના પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલ નિવેદન ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ ગ્રાહ્ય છે—પરંતુ અન્ય ફોજદારી કાર્યવાહી દરમિયાન તે ગ્રાહ્ય નથી, જો સુધી તે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કરવામાં આવ્યું ન હોય, સાક્ષ્ય અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ જેટલી હદ સુધી મંજૂરી હોય તે અપવાદરૂપ છે—સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૧૮૭૨ —કલમો ૨૫ અને ૨૭।

કબૂલાતનામું-સ્વૈચ્છિક-તે નિવેદન કરનારની મુક્ત ઇચ્છાથી થયેલું હોવું જોઈએ

અને માત્ર સત્ય જ કહેવાની અંતરાત્માની પ્રેરણાથી કરવામાં આવેલું હોવું જોઈએ – આરોપી દ્વારા એવો પડકાર કરવામાં આવે કે નિવેદન સ્વૈચ્છિક નથી –ત્યારે તે ટાડા/પુરાવા અધિનિયમ હેઠળની જોગવાઈ મુજબ નોંધવામાં આવ્યું છે તે સાબિત કરવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર છે; ત્યારબાદ આરોપીએ અદાલતને એ સાબિત કરી સંતોષ આપવાનો રહે છે કે નિવેદન સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવ્યું ન હતું.

કબૂલાતનામું નિવેદન –પુષ્ટિકરણ –સ્વૈચ્છિક રીતે કરાયેલ કબૂલાતનામું નિવેદન હોય તો કોઈ પુષ્ટિકરણ જરૂરી નથી.

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ –કલમ ૧૨૦ બી:

ફોજદારી સાઠગાંઠ — તેનો સાર ગેરકાયદેસર સંયોજનની રચના અને ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટેનો કરાર છે, જેનો પુરાવો પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી આપી શકાય છે; સાઠગાંઠને આગળ વધારવા માટે પ્રગટ કૃત્ય આવશ્યક નથી. સાક્ષ્ય અધિનિયમ, ૧૮૭૨: કલમ ૧૪(ઈ).

અનુમાન—સત્તાવાર અને ન્યાયિક કૃત્ય—તેનું નિર્વહન—સત્તાવાર અને ન્યાયિક કૃત્યો પ્રામાણિકતાપૂર્વક કાર્ય કરતા પોલીસ અધિકારી સહિતના વ્યક્તિઓ દ્વારા નિયમિતપણે કરવામાં આવ્યા છે/કરવામાં આવી રહ્યા છે એવું અનુમાન—તે અંગે.

પુરાવાની મૂલવણી—સહ—આરોપીની કબૂલાત—પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની તમામ કડીઓ સ્થાપિત કરતાં વિશ્વસનીય પુરાવાના આધારે, સહ—આરોપીની કબૂલાત પુરાવાના સમર્થન વિના પણ વિચારણામાં લઈ શકાય છે.

શિક્ષાનું નિર્ધારણ:

આરોપી દ્વારા આચરાયેલાં કાયરતાપૂર્ણ કૃત્યો કલ્પનામાં શૈતાની સ્વરૂપનાં અને અમલમાં ફૂર હતાં—આરોપી પ્રત્યે દર્શાવાતી કોઈપણ કરુણા ભ્રામક અને અયોગ્ય સહાનુભૂતિ સમાન ગણાશે અને ટાડા ના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે—અતિનાઁ મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે।

શબ્દો અને શબ્દપ્રયોગો:

‘સ્વૈચ્છિક’ શબ્દનો અર્થ ‘કબૂલાત’ના સંદર્ભમાં — ‘ષડયંત્ર’ શબ્દનો અર્થ ‘ગુનાહીત કાવતરું’ના સંદર્ભમાં. ફરિયાદ પક્ષ મુજબ ૧૧.૯.૧૯૯૩ના રોજ તે વખતેના ઇન્ડિયન યુથ કોંગ્રેસ (૧)ના અધ્યક્ષ જ્યારે પોતાના કાર્યાલયમાંથી બહાર આવ્યા ત્યારે તેમની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમના કાર્યાલયની બહાર પાર્ક કરાયેલ એક કારમાં વિસ્ફોટ થયો હતો, જેના પરિણામે ૯ વ્યક્તિઓનાં મૃત્યુ થયા, ૨૯ વ્યક્તિઓને ઇજાઓ પહોંચી અને અનેક વાહનોમાં આગ લાગી તેમજ તેઓ નુકસાનગ્રસ્ત થયા. તપાસથી ખુલ્લું કે અપીલકર્તા સહિત ત્રણ આરોપી વ્યક્તિઓ/આતંકવાદીઓ આ ગુનામાં સંકળાયેલા હતા.

અપીલકર્તા જર્મન સત્તાધિકારીઓની કસ્ટડીમાં હતો અને ભારત પહોંચ્યા બાદ તેને પોલીસ સત્તાધિકારીઓને સોંપવામાં આવ્યો હતો. તેણે સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલ ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ તેને અટકાવવામાં આવ્યો હતો. આરોપીઓનો ટ્રાયલ નિયત અદાલતે ટાડા અને આઈ.પી.સી.ની જોગવાઈઓ હેઠળ કર્યો હતો. સહ-આરોપીઓમાંથી એકને આ આધારે નિર્દોષ છૂટકારો અપાયો હતો કે તેના

વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવો મળ્યો ન હતો અને તેણે કોઈ કબૂલાતજનક નિવેદન પણ આપ્યું ન હતું. વધુમાં, સહ-આરોપી વિરુદ્ધ અપીલકર્તાએ કરેલા કબૂલાતજનક નિવેદનનું સમર્થન કરે તેવી કોઈ સામગ્રી નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ ન હતી. નિયત અદાલતે અપીલકર્તાને ટેરરિસ્ટ એન્ડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટિવ એક્ટિવિટીઝ (પ્રિવેન્શન) અધિનિયમની કલમ ૩(૨)(૧) તેમજ દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦-બી સાથે વાંચવાની કલમ ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૬, ૩૨૪, ૩૨૩, ૪૩૬ અને ૪૨૭ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓમાં દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને તેને મૃત્યુદંડ તથા દંડ ચુકવવાની સજા ફટકારી હતી.

નિયુક્ત અદાલતના ચુકાદા અને આદેશથી અસંતોષ પામી, અપીલકર્તાએ આ અદાલતનો આશરો લીધો અને રાજ્યએ મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ માટે મૃત્યુ સંદર્ભનો દાવો રજૂ કર્યો.

અપીલકર્તા તરફથી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કબૂલાતી નિવેદન ન તો સ્વૈચ્છિક હતું અને ન તો સાચું હતું, અને તેના સમર્થનમાં કોઈ પુષ્ટિકારક પુરાવો ન હતો; તેથી નિર્દિષ્ટ અદાલત દ્વારા અપાયેલ ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવવો આવશ્યક હતો.

અપીલ બહુમતીથી નામંજૂર કરીને અને મૃત્યુ સંદર્ભનો દાવો ની પુષ્ટિ કરીને, અદાલત

નિર્ધારિત થયું: બહુમતી મુજબ (અરિજિત પસાયત, જેઓ પોતાનાં માટે તથા બી.એન. અગ્રવાલ, જેએ માટે) ૧.૧. ટાડા હેઠળ ચલાવવામાં આવેલા આરોપીનો વિચાર કરતાં, ઉક્ત કાયદાની કેટલીક વિશેષ લાક્ષણિકતાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત

કરવું આવશ્યક બને છે. તે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો ત્યારે વિધાનમંડળનો આશય શું હતો તે જાણવું પણ જરૂરી છે. ઉક્ત અધિનિયમનો અભિપ્રેત હેતુ દેશના અનેક ભાગોમાં આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓના ઉછાળા માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓનો સામનો કરવાનો હતો. આતંકવાદનો ઉપદ્રવ માત્ર આ દેશમાં મર્યાદિત નથી અને તે આંતરરાષ્ટ્રીય ચિંતાનો વિષય બની ગયો છે. સામાન્ય દંડાત્મક કાયદા હેઠળ પરિસ્થિતિને કાબૂમાં લેવા પોલીસ નિષ્ફળ જાય ત્યારે ટાડાનો અસાધારણ ઉપાય તરીકે અમલ કરવામાં આવે છે. ફોજદારી કૃત્ય લોકોમાં અથવા લોકોના કોઈ વર્ગમાં દહેશત ફેલાવવાના આશયથી કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં, તે દરેક કેસના તથ્યો પર આધાર રાખશે. [૭૭૬-ઈ-જી; ૭૭૭-એ-બી]

જયપંત દત્તાત્રય સુર્યારાવ વગેરે વગેરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વગેરે વગેરે એ.આઈ.આર. એ.આઈ.આર. (૨૦૦૧) એસ.સી. ૪૭૧૭ અને હિતેન્દ્ર વિષ્ણુ ઠાકુર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૯૪) ૪ એસ.સી.સી. ૬૦૨, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૨. ટાડા દેશની અંદર અસ્તિત્વમાં રહેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો હતો. પુરાવા અધિનિયમમાં સમાવાયેલ કબૂલાત સંબંધિત કાયદાથી તેનો વિલગાવ જાણપૂર્વકનો છે. “કબૂલાત” શબ્દની વ્યાખ્યા પુરાવા અધિનિયમમાં કરવામાં આવી નથી. વ્યાપક રીતે કહીએ તો, તે ગુનામાં આરોપિત વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ સમયે કરવામાં આવેલ

એવો સ્વીકાર છે, જે દર્શાવે છે અથવા એવી અનુમાનિત નિષ્પત્તિ સૂચવે છે કે તેણે તે ગુનો કર્યો હતો. વિધાનમંડળે ટાડા હેઠળ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતી નિવેદનની સ્વીકાર્યતા માટે, અન્ય ફોજદારી કાર્યવાહીકરવામાં આવેલા આવા નિવેદનો કરતાં ભિન્ન ધોરણો નક્કી કર્યા છે. ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ પોલીસ અધિક્ષકથી નીચા દરજ્જાના ન હોય એવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલ કબૂલાતી નિવેદન સ્વીકાર્ય છે, જ્યારે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૫ અનુસાર તે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કરવામાં આવેલ ન હોય ત્યાં સુધી તે સ્વીકાર્ય ગણાતું નથી. એવું જણાય છે કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ જેટલી હદ સુધી અનુમતિ આપવામાં આવી છે, તે સિવાય આરોપીનું પોલીસ અધિકારી સમક્ષનું કબૂલાતી નિવેદન વિચારણા માટે લેવું અનુમત્ય નથી. (૭૭૯-જીસીએચ; ૭૮૦-એ; ૭૮૧-ઈ-એફ]

રાજ્ય વિ. નલિની અને અન્ય., (૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી. ૨૫૩; સાહિબ સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (૧૯૯૭) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૧ અને ગુરદીપ સિંહ વિ. રાજ્ય (દિલ્લી પ્રશાસન) (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૪૯૮, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૨.૧. ટાડાની કલમ ૧૫ અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪ બંનેમાં એક સામાન્ય લક્ષણ એ છે કે કબૂલાત સ્વૈચ્છિક હોવી આવશ્યક છે. એકવાર એવું ઠરાવવામાં આવે કે કબૂલાતી નિવેદન સ્વૈચ્છિક છે, ત્યારબાદ એવું માનવું યોગ્ય નહીં બને કે પોલીસે અગાઉ કરવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન મેળવાયેલા કેટલાક પાસાઓ કબૂલાતી નિવેદનમાં સમાવી દીધા હતા. (૭૮૦-અ; ૭૮૩-ફ)

સ્ટ્રાઉડ્સ જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી, ૫મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૬૩૩; વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝેસ, પરમનેન્ટ એડિશન, ખંડ ૪૪, પૃષ્ઠ ૬૨૨ અને જહોન બી. સોન્ડર્સ દ્વારા વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝેસ, ૩જી આવૃત્તિ, ખંડ ૪, પૃષ્ઠ ૪૦૧, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૨. કબૂલાત એ સ્વીકૃતિનો એક પ્રકાર છે. કબૂલાત અથવા સ્વીકૃતિ, જો તેની ગ્રાહ્યતા કાયદાની કોઈ જોગવાઈથી બહાર ન પાડવામાં આવી હોય, તો તે કરનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરાવો બને છે. કાયદો સ્પષ્ટ છે કે, જ્યાં સુધી અદાલત આ બાબતે સંતોષ પામતી ન હોય કે કબૂલાત સ્વૈચ્છિક હતી, ત્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ કરી શકાતો નથી. તે તબક્કે તે સત્ય છે કે અસત્ય તેવો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. જો કબૂલાત કરવામાં આવી હોવા સંબંધિત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ એવી જણાય કે તે કબૂલાતની સ્વૈચ્છિકતા અંગે શંકા ઊભી કરે, તો અદાલત, ભલે તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હોય, તોય કબૂલાત પર આધાર રાખવાનો ઈનકાર કરી શકે છે. (૭૮૧-જી-એચ; ૭૮૨-એ)

૨.૩. જ્યારે કોઈ આરોપી એ બાબતને પડકારે છે કે તેનું કબૂલાતનું નિવેદન સ્વૈચ્છિક નથી, ત્યારે પ્રારંભિક ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર રહે છે, કારણ કે તેને સાબિત કરવાનું હોય છે કે ટાડા અધિનિયમની કલમ ૧૫ તથા આતંકવાદી અને વિઘાતક પ્રવૃત્તિઓ (પ્રતિબંધ) નિયમોના નિયમ ૧૫ હેઠળની તમામ આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. કબૂલાતનું નિવેદન સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવ્યું ન હતું તે દર્શાવવું અને તે બાબતે અદાલતને સંતોષ આપવો આરોપીનું કાર્ય છે. આરોપીના

કબૂલાતના નિવેદન પર દોષિત ઠેરવવાના હેતુસર આધાર રાખી શકાય છે અને જો તે પોતે આરોપી સાથે સંબંધિત હોય તો વધુ કોઈ પુષ્ટિ આવશ્યક નથી. (૭૮૨-ડી-૬)]

ગુરદીપ સિંહ વિ. રાજ્ય (દિલ્હી પ્રશાસન) (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૪૯૮ અને રાજ્ય વિ. નલિની અને અન્ય, (૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી. ૨૫૩, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૪. માત્ર એટલા માટે કે સાક્ષીઓ દ્વારા અપીલકર્તાએ સાચનાઈડ ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો તે અંગે કોઈ નિવેદન કરવામાં આવ્યું નથી, તે કોઈપણ રીતે આરોપી-અપીલકર્તા પાસેથી સાચનાઈડની કેપ્સ્યુલ જપ્ત કરવામાં આવી હોવાનો નોંધાયેલ પુરાવો ક્ષીણ કરતું નથી. કબૂલાતી નિવેદનમાં સાચનાઈડની કેપ્સ્યુલનો ઉલ્લેખ થયો છે, તે નિવેદન સત્ય હતું તે દર્શાવવા માટે ઘણો વજનદાર છે. જ્યારે આરોપી '

જ્યારે તેને એ.સી.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણે એવી કોઈ ફરિયાદ કરી નહોતી કે તેની કબૂલાતરૂપ હકીકતવાળી નોંધ ખરેખર દાવા મુજબ નોંધવામાં આવી નહોતી અથવા પછીથી જેવો દાવો કરવામાં આવ્યો તે મુજબ તેના હસ્તાક્ષરો ખાલી કાગળોના ટુકડાઓ પર લેવામાં આવ્યા હતા. આવી દલીલ બહુ લાંબા સમયના અંતરાલ પછી ઉઠાવવામાં આવી હતી. વધુમાં, નોંધવા જેવી બાબત એ છે કે જ્યારે આરોપીને અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણે કોઈપણ બળજબરી

અથવા દબાણ અંગે ક્યારેય કોઈ ફરિયાદ કરી નહોતી. માત્ર એટલા કારણો કે અહેવાલ સીધો જ નિર્ધારિત અદાલતમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો, તે શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ બની જતો નથી. વિપરીત રીતે, તે દસ્તાવેજની પ્રામાણિકતામાં વધારો કરે છે. નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે નોંધ્યું છે કે આરોપીને અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં જ કબૂલાતરૂપ હકીકતવાળી નોંધ નિર્ધારિત અદાલતમાં પહોંચી ગઈ હતી. આરોપીને રજૂ કરીને હકીકતની પુષ્ટિ માટે કબૂલાતરૂપ હકીકતવાળી નોંધ અદાલતમાં મોકલવાનો હેતુ એ છે કે આગળની તારીખે તેમાં કોઈ અંતરક્ષેપ અથવા હેરફેર થવાની સંભાવના નકારી શકાય. તેથી, આરોપીને કોઈ હાનિ કે પૂર્વગ્રહ થયાનો અભાવ હોય ત્યારે કબૂલાતરૂપ હકીકતવાળી નોંધ એ.સી.એમ.ને ન મોકલવામાં આવવી વાસ્તવમાં કોઈ પરિણામકારક બાબત નથી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, મોકલવા બાબતનું ઉપબંધન માર્ગદર્શક સ્વરૂપનું છે, ફરજિયાત નથી. [૭૮૪-બી-સી-ઈ-એફ-જી-એચ; ૭૮૫-એ]

જયાવંત દત્તાત્રય સુર્યારાવ વગેરે વગેરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વગેરે, એ.આઈ.આર.

(૨૦૦૧) એસસી ૪૭૧૭ અને વિ: વરિયમ સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., [૧૯૯૫] ૬ એસસીસી ૪૫૮, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૫. આરોપીએ કબુલાત નિવેદનમાં કોઈ ખામી અંગે અગાઉ ક્યારેય કોઈ ફરિયાદ કરી નહોતી. તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. માત્ર એટલા કારણો કે કબુલાત નિવેદન કમ્પ્યુટરમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું, એ આધારે એવું માનવાનો આધાર બની

શકતો નથી કે કબુલાત નિવેદન સ્વૈચ્છિક ન હતું. તે જ રીતે, જ્યારે આવશ્યકતા એવી છે કે પ્રમાણપત્ર “તેના પોતાના હસ્તે” હોવું જોઈએ ત્યારે ડી.સી.પી.એ ટાઈપ કરેલું પ્રમાણપત્ર આપ્યું હોવાથી તેને ગેરકાયદેસર ગણાવવાની દલીલ કરવામાં આવે છે. કબુલાત નિવેદનને ફગાવી દેવા અથવા તેની પ્રામાણિકતા અંગે શંકા કરવા માટે આ અતિશય તકનીકી અભિગમ ગણાય. આ માત્ર પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતા છે. તેના પાલનના અભાવે આરોપીને કોઈ હાનિ થતી નથી. ટાઈપ કરાયેલું પ્રમાણપત્ર હોવાને કારણે આરોપીને કેવી રીતે હાનિ પહોંચી તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. પ્રક્રિયા કાયદાની સેવિકા છે, તેની માલિક નથી; તેનો હેતુ ન્યાયના કાર્યને અનુરૂપ બનવાનો અને તેને સુગમ બનાવવાનો છે, તેનું શાસન કરવાનો અથવા તેમાં અવરોધ ઉભો કરવાનો નથી. પ્રક્રિયાના તમામ નિયમોની જેમ, “તેના પોતાના હસ્તે” નોંધ કરવાની આવશ્યકતા અંગેનો અભિગમ યુક્તિસંગત અને વ્યવહારુ હોવો જોઈએ, અન્યથા નહીં. આવી નાની ખામી, જો કોઈ હોય, તો તેને ઘાતક પરિબળ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

[૭૮૫-ડી-ઈ-એફ]

૨.૬. અપીલકર્તા દ્વારા પોતાના કબુલાત નિવેદનથી પીછેહઠ એ તેને ન્યાયિક કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યા પછી ઘણો સમય વિતી ગયા બાદ કરવામાં આવી હતી, જ્યારે તેણે એ ફરિયાદ ઊભી કરી કે નિવેદન બળજબરીપૂર્વક મેળવવામાં આવ્યું હતું. આ સ્પષ્ટપણે અનુવર્તી વિચારનો મામલો છે. કારણ કે કબુલાત નિવેદન સ્વૈચ્છિક હતું, તેથી તેને સ્વીકારવા માટે સમર્થનની આવશ્યકતા નથી.

(૭૮૩-જી-એચ;) • જયવંત દત્તાત્રય સુર્યારાવ વગેરે વગેરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વગેરે વગેરે, એ.આઈ.આર.

(૨૦૦૧) એસસી ૪૭૧૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩. આરોપી ફરાર હતો અને ભાગેડુ હાલતમાં હતો. વિમાનમથકે તેને બનાવટી પાસપોર્ટ પર મુસાફરી કરવા બદલ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધાયેલ પોતાના નિવેદનમાં આરોપીએ સ્વીકાર્યું છે કે તેણે જર્મનીમાં આશ્રય માગ્યો હતો અને આશ્રય નકારાતા ત્યાંથી તેને પરત મોકલવામાં આવ્યો હતો. આરોપીએ ટાડા અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ પોતાનું નિવેદન નોંધવામાં આવે તેવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી અને સંબંધિત પોલીસ અધિકારીને જરૂરી કાર્યવાહી કરવા વિનંતી કરી હતી. તમામ પ્રક્રિયા અને સુરક્ષાત્મક જોગવાઈઓનું પાલન થયું છે તેની ખાતરી કર્યા પછી આરોપીનું નિવેદન પોલીસ અધિકારીએ નોંધ્યું હતું. જરૂરી પ્રક્રિયા અને સુરક્ષાત્મક જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું અથવા નિવેદન દબાણ કે બળજબરી હેઠળ નોંધાવવામાં આવ્યું હતું, એવો માત્ર દાવો કરવાથી વાસ્તવમાં કોઈ પરિણામ આવતું નથી. કબૂલાતરૂપ નિવેદન આપી દીધા પછી દરેક કેસમાં આરોપી આવો બચાવ લઈ શકે. અધિકારીઓ આરોપીને ખોટી રીતે સંડોવશે તેવું શા માટે થાય, તે દર્શાવી શકાયું નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ હેઠળ ન્યાયિક તથા અધિકૃત કૃત્યો નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યા હોવાનું વૈધાનિક અનુમાન છે. કલમ ૧૧૪(ઈ) નો

સ્વીકારાયેલ અર્થ એવો છે કે જ્યારે કોઈ અધિકૃત કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોવાનું સાબિત થાય, ત્યારે તે નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યું હોવાનું અનુમાન કરવાનું રહે. કોઈ વ્યક્તિ ઈમાનદારીપૂર્વક વર્તે છે તેવું અનુમાન અન્ય વ્યક્તિઓ જેટલું જ પોલીસ અધિકારીના પક્ષે પણ લાગુ પડે છે, અને યોગ્ય આધાર વિના તેના પ્રત્યે અવિશ્વાસ અને શંકાની દૃષ્ટિ રાખવી ન્યાયિક અભિગમ નથી. આવી વૃત્તિથી ન તો ન્યાયતંત્રની પ્રતિષ્ઠા વધે અને ન તો જનતાનું કલ્યાણ થાય. {૭૮૫-જી-એચ; ૭૮૬-એ-બી-સી-ડી}], • અહર રાજા ખીમા વિ. સ્ટેટ ઓફ સૌરાષ્ટ્ર, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૬) એસસી ૨૧૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪.૧. ગુનાહીત કાવતરું નો સાર ગેરકાયદેસર મંડળી માં રહેલો છે અને સામાન્ય રીતે, એવો મંડળી રચાઈ જાય ત્યારે ગુનો પૂર્ણ ગણાય છે. તેથી, આવશ્યકપણે એવો નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે જ્યાં સુધી વિધાનમાં તેવી માંગ ન હોય ત્યાં સુધી ષડયંત્રને આગળ ધપાવવા માટે કોઈ પ્રગટ કૃત્ય કરવાનું આવશ્યક નથી, અને દંડનીય ગુનો રચવા માટે તે મંડળી નો હેતુ સિદ્ધ થવો પણ જરૂરી નથી. વધુમાં, ગુનાહીત કાવતરું નો સાર ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટેના કરારમાં રહેલો છે અને એવો કરાર સીધા પુરાવાથી અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી અથવા બંનેથી સાબિત થઈ શકે છે, અને આ સામાન્ય અનુભવની વાત છે કે ષડયંત્ર સાબિત કરવા માટે સીધો પુરાવો ભાગ્યે જ ઉપલબ્ધ હોય છે. તેથી, આરોપીની સંડોવણી વિશે નિર્ણય કરવા માટે બનાવ પહેલાં, બનાવ દરમિયાન અને બનાવ પછી સાબિત થયેલ પરિસ્થિતિઓનું વિચારણા કરવું પડે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૧૨૦-અ

અને ૧૨૦-બિ ની જોગવાઈઓએ ભારતમાં ષડયંત્ર સંબંધિત કાનૂનને અંગ્રેજી કાનૂન સાથે સુસંગત બનાવ્યું છે, કારણ કે જ્યારે ષડયંત્ર કોઈ દંડનીય ગુનો કરવા માટેનું હોય ત્યારે પ્રગટ કૃત્યને અનાવશ્યક બનાવવામાં આવ્યું છે.

(૭૮૭-બી-સી-જી-એચ; ૭૮૮-એચ; ૭૮૯-એ]

એસ.સી. બહરી વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૪) એસ.સી. ૨૪૨૦; અમેરિકન જ્યુરિસપ્રુડન્સ ખંડ ૨ કલમ ૨૩. પૃષ્ઠ ૫૫૯; હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ જમી આવૃત્તિ, ખંડ ૨ પૃષ્ઠ ૪૪ પરિચ્છેદ ૫૮; રસેલ ઓન ક્રાઈમ ૧૨મી આવૃત્તિ ખંડ ૧, પૃષ્ઠ ૨૦૨ અને રેજિના વિ. મર્ફી, (૧૮૩૭) ૧૭૩ ઈ.આર. ૫૦૨, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

જ.ર. ષડયંત્રો ખુલ્લેઆમ રચાતા નથી; તેમના સ્વભાવ મુજબ, તેઓ ગુપ્ત રીતે આયોજન કરવામાં આવે છે, તેઓ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી પણ સાબિત કરી શકાય છે, ષડયંત્ર સંબંધિત પ્રત્યક્ષ પુરાવાના અભાવનો કોઈ પરિણામ થતો નથી. જ્યાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની તમામ કડીઓને સ્થાપિત કરતો વિશ્વસનીય પુરાવો ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાં સહ-આરોપીએ ષડયંત્ર અંગે કરેલી કબૂલાતને, સમર્થનરૂપ પુરાવા વિના પણ, વિચારણામાં લઈ શકાય. (૭૯૦-ઈ; ૭૯૧-ડી]

ઈ.કે. ચંદ્રસેનન વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૫) એસ.સી. ૧૦૬૬ અને કેહર સિંહ તથા અન્ય વિ. સ્ટેટ (દિલ્લી એડમિનિસ્ટ્રેશન), એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૮૮૩, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૪.૩. શંકાના લાભના નિયમ પ્રત્યેની અતિશય આસક્તિ કલ્પિત શંકાઓ અથવા લાંબી ચાલતી શંકાસ્પદ માન્યતાઓને પોષણ આપતી ન હોવી જોઈએ અને તે દ્વારા સામાજિક રક્ષણનો નાશ થવો ન જોઈએ. ‘નિર્દોષને દંડ આપવા કરતાં સો દોષિતોને છોડી દેવું વધુ સારું’ એવી દલીલના બહાને ન્યાયને નિષ્પ્રાણ બનાવવામાં આવી શકતો નથી. દોષિતોને છૂટવા દેવું કાયદા અનુસાર ન્યાય કરવું નથી. જો કોઈ કેસ સંપૂર્ણ રીતે સાબિત થાય, તો એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે તે કૃત્રિમ છે; અને જો કોઈ કેસમાં કેટલીક ખામીઓ હોય — જે અનિવાર્ય છે, કારણ કે માનવો ભૂલ કરવા પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે પ્રવણ હોય છે — તો એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે તે અતિઅપૂર્ણ છે. ચુકિતસંગત શંકાથી પરનો પુરાવો એક માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત છે, કોઈ અંધમાન્યતા નથી. અસ્પષ્ટ અનુમાનો ન્યાયિક મૂલવણીનું સ્થાન લઈ શકતા નથી. સહ-આરોપિતોના નિર્દોષ છૂટકારાથી ફરિયાદ પક્ષની આવૃત્તિ નબળી પડી ગઈ છે એવી દલીલમાં કોઈ સાર નથી, કારણ કે સહ-આરોપિતોને નિર્દોષ છૂટકારો સમર્થનના અભાવે આપવામાં આવ્યો હતો. (૭૯૧-એફ-એચ; ૭૯૨-સી]

ગુરબચન સિંહ વિ. સતપાલ સિંહ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૨૦૯; ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૨) એસ.સી. ૮૪૦; ઇન્દર સિંહ અને અન્ય એક વિ. દિલ્લી એડમિનિસ્ટ્રેશન રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૭૮) એસ.સી. ૧૦૯૧ અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. અનિલ સિંહ, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૯૯૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૫. હાલના કેસનું તથ્યાત્મક પરિદશ્ય દર્શાવે છે કે, કરાયેલા કૃત્યોના પરિણામે

ઓછામાં ઓછા નવ વ્યક્તિઓના મૃત્યુ થયા, અનેક વ્યક્તિઓને ઈજા પહોંચી, અને કેટલાંક વાહનોમાં આગ લાગી તથા તે નષ્ટ થયા. આ કાયરતાપૂર્ણ કૃત્યો કલ્પનામાં શૈતાની સ્વરૂપના અને અમલમાં ફૂર હતા. જે "આતંકવાદીઓ" ને ક્યારેક "મૃત્યુના વેપારીઓ" તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે, તેઓને માનવજીવન પ્રત્યે કોઈ આદર નથી. તેમના નિર્વિવેક હત્યાકાંડને કારણે નિર્દોષ વ્યક્તિઓ પોતાનું જીવન ગુમાવે છે. આવા વ્યક્તિઓ પ્રત્યે કોઈ દયા દાખવવી ટાડા ના અધિનિયમ બનાવવાના હેતુને નિષ્ફળ બનાવે તેવી થશે અને તે ભૂલભરેલી તથા અનુચિત સહાનુભૂતિ સમાન ગણાશે. વર્તમાન કેસમાં મૃત્યુદંડ સર્વોત્તમ યોગ્ય દંડ છે, અને નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તે યોગ્ય રીતે ફરમાવ્યો છે. [૭૯૩-જી-એચ; ૭૯૪-એ]

બચન સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૦) એસ.સી. ૮૯૮; મરછી સિંહ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૦ અને રમદેવ ચૌહાણ વિ. રાજ્યના >--

આસામ, [૨૦૦૧] ૫ એસ.સી.સી. ૭૧૪, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

શાહ ન્યાયાધીશ દ્વારા (ભિન્નમત):

૧.૧. સ્પષ્ટ થાય છે કે તપાસ અધિકારીએ એમ કહીને પોતાની આવૃત્તિમાં સુધારો કર્યો છે કે આરોપીએ તેની ધરપકડ કરવામાં આવી ત્યારે સાચનાઈડ કેપ્સ્યુલ ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

બીજી તરફ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓએ જણાવ્યું કે આરોપીને તેઓને સોંપવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

લુફ્થાંસા એરલાઇન્સના કર્મચારીઓએ, અને તેમણે ક્યાંય પણ એવું જણાવ્યું નથી કે તે સમયે આરોપીએ કોઈ ગોળી ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. એવું જણાય છે કે ૧.૦.એ,– ને રંગ આપવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

..

અપીલકર્તાએ સાયનાઈડની ગોળી ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો એવી વાર્તા. જો તે વાર્તા ખરેખર સાચી હોત, તો સાયનાઈડની ગોળીનો આવશ્યક પંચનામું તે સમયે કરવામાં આવ્યો હોત.

સ્થળ પર. વધુમાં, નોંધ પર સ્વીકારેલી સ્થિતિ એવી છે કે બોમ્બ વિસ્ફોટની તપાસ દરમિયાન પોલીસને જાણ થઈ હતી કે આરોપી વ્યક્તિઓ એક આતંકવાદી સંગઠનના સભ્યો હતા, જેઓ આ વિસ્ફોટ પાછળ હતા. તેથી, આઈ.ઓ. માત્ર નજર રાખવા માટે જ વિમાનમથકે ગયા હતા તેવું માનવું મુશ્કેલ છે. વિપરીત રીતે, પોલીસ અધિકારીઓમાંથી એકે સ્વીકાર્યું છે કે તેની સૂચના અનુસાર આઈ.ઓ. આરોપી અને તેના જૂથની બોમ્બ વિસ્ફોટના કેસમાં સંડોવણી અંગેના ગુપ્તચર અહેવાલોના આધારે આરોપીને પકડી પાડવા માટે વિમાનમથકે ગયા હતા. તેથી, આઈ.ઓ.નું એવું વર્ણન કે તેઓ ગયા હતા

~.

જર્મનીથી આવનાર મુસાફરોની તપાસ કરવા માટે વિમાનમથકે જવાનું હતું તે બાબત પર વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ નથી. [૮૦૦-ડી-ઈ-એફ]

૧.૨. એરપોર્ટ પર ઉતર્યા પછી ખોટા પાસપોર્ટ પર મુસાફરી કરવા બદલ જે આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, તે એવો નિવેદન કરશે એવું માનવું મુશ્કેલ છે બોમ્બ વિસ્ફોટ સહિતના વિવિધ ગુનાઓમાં પોતાની જ સંડોવણી દર્શાવતું જાહેરનામું. ચ-ટાડા હેઠળના ગુનામાં કથિત સંડોવણીના આધારે આરોપીની ૧.૦. દ્વારા ધરપકડ થઈ શકે તે માટે આવું જાહેરનામું કરવા માટે કોઈ જ વાજબી કારણ નહોતું. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે કબૂલાતનું નિવેદન એ.સી.એમ.એમ.ના અવલોકન માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું નહોતું અને એ.સી.એમ.એમ.એ માત્ર અપીલકર્તાને એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે- શું તેણે ૧.૦. સમક્ષ કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યું હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું? જો કબૂલાતનું નિવેદન નોંધાયું હોત અને જ્યારે આરોપીને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તે કથિત કબૂલાતના નિવેદન વિના તેને ત્યાં લઈ જવાયો હોત, એવું સ્વીકારવું મુશ્કેલ છે. ટાડાના નિયમ ૧૫(૫) મુજબ, કલમ ૧૫ હેઠળ નોંધાયેલી દરેક કબૂલાત તે વિસ્તાર ઉપર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સી.એમ.એમ. અથવા સી.જે.એમ.ને, જેમાં આવી કબૂલાત નોંધાઈ હોય, તાત્કાલિક મોકલવાની રહેશે અને એવો મેજિસ્ટ્રેટ પ્રાપ્ત થયેલી કબૂલાત તે નિર્ધારિત અદાલતને મોકલશે, જે ગુનાનો સંજ્ઞાન લઈ શકે. આ પરિસ્થિતિમાં, આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ તે કહેવાતા કબૂલાતના નિવેદન વિના રજૂ કરવા માટે કોઈ

કારણ નહોતું. (૮૦૦-એચ; ૮૦૧-એ-બી-સી)

૧.૩. પુરાવાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તાનું કબૂલાતી નિવેદન ૧.૦. (પીડબ્લ્યુ) દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે આરોપી પોલીસ કસ્ટડીમાં હતો. તેથી તેને પંજાબ પોલીસને સોંપવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, નોંધ પરથી એવું જણાય છે કે આરોપી ૧૯૯૩થી બોમ્બ વિસ્ફોટ કેસમાં વાંછિત હતો અને જેમ જ તે વિમાનમથક પર પહોંચ્યો તેમ જ તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેને પોલીસને સોંપવામાં આવ્યો હતો. એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે ૧.૦.એ અપીલકર્તાનું ખુલાસા નિવેદન પણ નોંધ્યું હતું, જેમાં તેણે બોમ્બ વિસ્ફોટ કેસમાં પોતાની સંડોવણી સ્વીકારી હતી. ત્યારબાદ ટાડા ની કલમ ૧૫ હેઠળ ડી.સી.પી. દ્વારા કબૂલાતી નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં શંકા ઊભી થઈ શકે કે શું આરોપીએ કોઈ કબૂલાતી નિવેદન કર્યું હતું કે નહીં. ૧૮૦૧-એફ-જી૧

કર્તાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૧૯૯૪) ૩ એસ.સી.સી. ૫૬૯, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૧. કબૂલાતના નિવેદનની સત્યતા નિર્ધારિત કરવા માટે કંઈક વિશ્વસનીય સ્વતંત્ર પુષ્ટિકારક પુરાવો હોવો આવશ્યક છે. હાલના કેસમાં, અપીલકર્તા સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવેલા કેસમાં જે સહ-આરોપીનો વિચારણ થયો હતો, તેને તેની વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવો ન હતો અને તેણે કોઈ કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યું ન હતું, તે આધારે નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ અપીલકર્તાને ગુનાથી સંકળવા માટે, નિયુક્ત અદાલતે ગુરદીપ સિંહના કેસના

નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે કબૂલાતનું નિવેદન સ્વૈચ્છિક હોય ત્યારે પુષ્ટિકરણ જરૂરી નથી. એવું જણાય છે કે અદાલતે ઉક્ત ચુકાદાનો સમગ્ર પરિણેદ વાંચ્યો નહોતો. ઉપરોક્ત ચુકાદામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માત્ર કબૂલાતના નિવેદન પર આધાર રાખતાં પહેલાં, અદાલતે એ નિર્ધારિત કરવું પડે કે શું તે આરોપી દ્વારા સ્વૈચ્છિક રીતે અને સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં. ભલે તે સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવ્યું હોય, તો પણ અદાલતે એ નક્કી કરવું પડે કે શું તે સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું છે કે નહીં.

(૮૦૨-ડી-ઈ-એચ; ૮૦૩-એજે

૩. કબૂલાત નિવેદનમાં અન્ય આરોપીઓને સોંપવામાં આવેલી ભૂમિકા મુખ્ય છે. અપીલકર્તા દ્વારા કરાયેલ કબૂલાત નિવેદનને સમર્થન આપે એવું નોંધ પર કંઈ નથી. બનાવની તારીખે સહ-આરોપી હોસ્પિટલમાં ગયો હતો કે નહીં અને તેણે ખોટા નામે પોતાનું નોંધણી કરાવ્યું હતું કે નહીં તેમજ પ્રાથમિક સારવાર લીધા પછી હોસ્પિટલ છોડી હતી કે નહીં, તે જાણવા પોલીસ સરળતાથી હોસ્પિટલનો રેકૉર્ડ ચકાસી શકતી હતી. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, મુખ્ય ગુનેગારોમાંથી કોઈને પણ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો નથી. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, સમર્થક પુરાવા વિના, માત્ર કહેવાતી કબૂલાત નિવેદન પર આધાર રાખીને આરોપીને દોષિત ઠેરવવું મુશ્કેલ બને, અને ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે કબૂલાત નિવેદન પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલ હોય. જ્યારે કબૂલાત નિવેદનમાં નામ દર્શાવાયેલા બાકીના આરોપીઓને ન તો દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા છે અને ન તો તેમનો વિચારણા કરવામાં આવ્યો છે,

ત્યારે પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલ કહેવાતી કબૂલાત નિવેદનના માત્ર આધારે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવાનો આ યોગ્ય કેસ ગણાય નહીં, અને આવા પ્રકારનું કબૂલાત નિવેદન મૃત્યુદંડ આપવાનો આધાર બની શકે નહીં.

[૮૦૩-જ; ૮૦૫-જ-એચ; ૮૦૬-એ; ૮૦૭-બી-સી]

ફોજદારી અપીલી અધિકારક્ષેત્ર : ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૮૮૩ સન ૨૦૦૧.

વર્ષ ૨૦૦૦ ના એસ.સી. નં. ૪ માં નવી દિલ્હીની નિયુક્ત અદાલતના તા. ૨૪.૮.૨૦૦૧ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

'મૃત્યુ સંદર્ભનો દાવો કેસ (ફોજ.) ક્રમાંક ૨ નો ૨૦૦૧.

સુશ્રી નિત્યા રામકૃષ્ણન અને સુશ્રી નીરુ વૈદ અપીલકર્તા માટે.

અનૂપ જી. ચૌધરી, સુશ્રી સુનિતા શ્રમા, અવતાર સિંહ રાવત અને ડી.એસ. મેહરા પ્રતિવાદીઓ તરફથી.

અદાલતના ચુકાદાઓ નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યા હતા :

અરિજિત પસાયત, ન્યાયાધીશ. ભાઈ શાહની પાંડિત્યસભર વિદ્વત્તા પ્રત્યે મારા ગહન માન છતાં, હું તેમના નિષ્કર્ષો સાથે સહમત થઈ શકતો નથી. ટાડા હેઠળ ચાલાવાયેલા આરોપી સાથે વ્યવહાર કરતી વેળાએ, ઉક્ત અધિનિયમની કેટલીક વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું આવશ્યક છે. તેને અમલમાં લાવવા પાછળનો વિધાનમંડળનો આશય શોધવો પણ જરૂરી છે. તે કલમ ૨(એચ) માં,

કલમ ૩(૧) ના સંદર્ભ સાથે, “આતંકવાદી કૃત્યો” ની વ્યાખ્યા આપે છે અને તે સંદર્ભમાં આતંકવાદીની પણ વ્યાખ્યા કરે છે. “આતંકવાદ” આ અભિવ્યક્તિને ચોક્કસ શબ્દોમાં વ્યાખ્યાયિત કરવું શક્ય નથી. તે “આતંક” શબ્દમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. ટાડા ઘડવામાં આવવા તરફ દોરી ગયેલા હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન અંગે, આતંકવાદી અને વિશ્લેષકારક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ (આગળ “જૂનો અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખિત) નો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે. એવું જણાય છે કે ઉક્ત અધિનિયમનો અભિપ્રેત હેતુ દેશના અનેક ભાગોમાં આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓના વધારા માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓનો સામનો કરવાનો હતો.

એવી અપેક્ષા રાજવામાં આવી હતી કે બે વર્ષના ગાળામાં આ ભયજનક ઉપદ્રવને નિયંત્રણમાં લાવવું શક્ય બનશે, અને અધિનિયમની અવધિ તેની અમલવારીની તારીખથી બે વર્ષની મર્યાદા સુધી સીમિત રાજવામાં આવી હતી. પરંતુ આ ઉપદ્રવ યથાવત્ રહેતો હોવાનું, અને તે પણ વધુ વિશાળ પ્રમાણમાં હોવાનું ધ્યાનમાં લઈ ટાડા ઘડવામાં આવ્યો હતો. આતંકવાદનો ઉપદ્રવ માત્ર આપણા દેશમાં મર્યાદિત નથી, પરંતુ તે આંતરરાષ્ટ્રીય ચિંતા વિષય બની ગયો છે, અને ૧૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૧ના રોજ વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટર તથા અન્ય સ્થળોએ થયેલા હુમલાઓ તે વાત સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે. ૧૩મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૧ના રોજ સંસદ પર થયેલો હુમલો પરિસ્થિતિ કેટલી ગંભીર છે તે દર્શાવે છે. જ્યારે પોલીસ સામાન્ય દંડાત્મક કાયદા હેઠળ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવામાં નિષ્ફળ જાય, ત્યારે ટાડાનો ઉપયોગ અંતિમ અને અસાધારણ ઉપાય તરીકે કરવામાં આવે છે. ગુનાહિત કૃત્ય લોકોમાં અથવા લોકોના

કોઈ વર્ગમાં આતંક ફેલાવવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ, તે દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર રહેશે. જેમ જયાવંત દત્તાત્રય સુર્યારાવ વગેરે વગેરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વગેરે વગેરે, (૨૦૦૧) એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૪૭૧૭ માં નોંધવામાં આવ્યું હતું, તેમ આરોપીના ઇરાદાનો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે સીધો પુરાવો મળતો હોય એવા બહુ ઓછા કેસો હોય છે. તે મુખ્યત્વે દરેક કેસની પરિસ્થિતિઓમાંથી અનુમાન દ્વારા નિર્ધારિત કરવાનું રહે છે.

હિતેન્દ્ર વિષ્ણુ ઠાકુર અને અન્ય વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૪] ૪ એસઈસી ૬૦૨ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે "કાનૂની સ્થિતિ અપરિવર્તિત જ રહે છે કે કોઈ ગુનો અધિનિયમ હેઠળનો આતંકવાદી કૃત્ય છે કે નહીં તે નક્કી કરવાની નિર્ણાયક આધારશિલા એ છે કે શું તે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારને ભયભીત કરીને દબાણમાં લેવા અથવા લોકોને આતંકિત કરવા વગેરેના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં; 'આતંકવાદી' પ્રવૃત્તિ માત્ર કાયદો અને વ્યવસ્થામાં અથવા જાહેર વ્યવસ્થામાં અવ્યવસ્થા ફેલાવવાથી જ ઉત્પન્ન થતી નથી. નિર્ધારિત પ્રવૃત્તિનું પરિણામ એવું હોવું જોઈએ કે તેને સામાન્ય દંડાત્મક કાયદા હેઠળ હાથ ધરવા સામાન્ય કાયદા અમલવારી એજન્સીઓની ક્ષમતા બહાર નીકળી જાય. મૂળભૂત રીતે તે દબાણાત્મક ભયભીતકરણનો જાણીજોઈને ે અને પદ્ધતિસર ઉપયોગ છે ૧૧ • જેમ કે ઉક્ત મામલામાં નોંધાયું હતું, આજે કઠોર અપરાધીઓ પરિસ્થિતિનો લાભ લે છે અને આતંકવાદનો આડંબરી આવરણ ધારણ કરીને સમાજમાં સ્વીકાર્યતા અને માન્યતા હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, કારણ કે દેશના

જુદા જુદા ઉગ્રવાદગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં આતંકવાદીને કોઈ એક જૂથ દ્વારા નાયક તરીકે રજૂ કરવામાં આવે છે અને ઘણીવાર અનેક ભ્રમિત યુવાનો દ્વારા પણ તેમ જ જોવામાં આવે છે. પ્રારંભે નોંધાયું તેમ, "આતંકવાદ" ને ચોક્કસ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવું શક્ય નથી. "આતંકવાદ" ની વ્યાખ્યા શોધવાનો પ્રયાસ દાયકાઓથી દેશોને સતાવતો રહ્યો છે. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સ્વીકાર્ય વ્યાખ્યાએ પહોંચવાનો પ્રથમ પ્રયાસ રાષ્ટ્રસંઘ હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ ૧૯૩૭ માં તૈયાર કરાયેલ કન્વેન્શન ક્યારેય અમલમાં આવ્યું નહોતું. સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સભ્ય રાજ્યો પાસે હજી સુધી પરસ્પર સ્વીકારેલી એવી વ્યાખ્યા નથી. તેમ છતાં, આતંકવાદ અંગે એકમાત્ર, સર્વગ્રાહી કન્વેન્શન માટે પરિભાષાત્મક સહમતિ આવશ્યક રહેશે, જેને કેટલાક દેશો વર્તમાન ૧૨ ટુકડાખોર કન્વેન્શનો અને પ્રોટોકોલોના સ્થાને પ્રાધાન્ય આપે છે. આતંકવાદની વ્યાખ્યા બાબતે સહમતિના અભાવે અર્થસભર આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિરક્ષા પગલાંમાં મોટો અવરોધ ઉભો થયો છે. નિરાશાવાદીઓએ વારંવાર ટિપ્પણી કરી છે કે એક રાજ્યનો "આતંકવાદી" બીજા રાજ્યનો "સ્વતંત્રતા સેનાની" હોય છે. જો આતંકવાદને કડક અર્થમાં બિન-સૈનિક લક્ષ્યો પરના હુમલાઓની દૃષ્ટિએ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે, તો સૈનિક સ્થાપનાઓ અને સૈનિકોના નિવાસસ્થાનો પરના ઘણા હુમલાઓને આંકડાશાસ્ત્રીય વિગતોમાં સમાવેશ કરી શકાશે નહીં. આ વ્યાખ્યાત્મક ગૂંચવણને કાપવા માટે, આતંકવાદ વિષયના નિષ્ણાત એ. શિમડએ ૧૯૯૨ માં તે સમયની સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અપરાધ શાખા માટેના અહેવાલમાં સૂચવ્યું હતું કે "યુદ્ધ અપરાધ" શું ગણાય છે તે બાબતે રહેલી વર્તમાન સહમતિને પ્રારંભબિંદુ

તરીકે લેવી ઉત્તમ વિચારણા હોઈ શકે. જો યુદ્ધ અપરાધોના કેન્દ્રસ્થ તત્વો — નાગરિકો પર જાણીજોઈને ે કરાયેલા હુમલાઓ, બંધકો બનાવવું અને કેદીઓને મારી નાખવા — ને શાંતિકાળ સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવે, તો આપણે આતંકવાદી કૃત્યોને સરળતાથી "શાંતિકાળમાં થતા યુદ્ધ અપરાધોના સમકક્ષ" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકીએ."

૧. લીગ ઓફ નેશન્સ સંમેલન (૧૯૩૭) :

કોઈ વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓના મનમાં અથવા વ્યક્તિઓના સમૂહના મનમાં અથવા સામાન્ય જનતાના મનમાં આતંકની સ્થિતિ પેદા કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા અથવા તે માટે ગણતરીપૂર્વક કરાયેલા, રાજ્ય વિરુદ્ધ દિશિત તમામ ફોજદારી કૃત્યો (જી.એ. ઠરાવ ૫૧/૨૧૦ આંતરરાષ્ટ્રીય આતંકવાદના ઉન્મૂલન માટેના ઉપાયો) મુજબ" ૧. આતંકવાદના તમામ કૃત્યો, પદ્ધતિઓ અને પ્રથાઓને, તે જ્યાં ક્યાં અને જે કોઈ દ્વારા કરવામાં આવ્યા હોય, ગુનાહિત અને અસમર્થનીય તરીકે કડક શબ્દોમાં નિંદે છે;

૨. પુનરોચ્ચાર કરે છે કે સામાન્ય જનતા, વ્યક્તિઓના કોઈ સમૂહ અથવા નિશ્ચિત વ્યક્તિઓમાં રાજકીય હેતુઓ માટે આતંકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે કરાયેલા અથવા તે માટે ગણતરીપૂર્વક કરાયેલા ગુનાહિત કૃત્યો, કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, ન્યાયસંગત ઠરાવી શકાય એવા નથી, ભલે તેઓને ન્યાયસંગત ઠેરવવા માટે રાજકીય, તત્ત્વચિંતનાત્મક, વિચારધારાત્મક, જાતિઆધારિત, વંશીય, ધાર્મિક અથવા અન્ય સ્વરૂપના જે કોઈ વિચારણાઓનો આશરો લેવામાં આવે."

૩. સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ગુના શાખાને એ.પી. શિમડ દ્વારા પ્રસ્તાવિત સંક્ષિપ્ત કાનૂની વ્યાખ્યા (૧૯૯૨) :

આતંકવાદનું કૃત્ય = શાંતિકાળમાં યુદ્ધ અપરાધનું સમકક્ષ

૪. શૈક્ષણિક સર્વસંમતિની વ્યાખ્યા :

"આતંકવાદ એ ચિંતા ઉત્પન્ન કરનાર પુનરાવર્તિત હિંસાત્મક કાર્યવાહી છે, જે (અર્ધ-) ગુપ્ત વ્યક્તિગત, સમૂહ અથવા રાજ્ય કર્તાઓ દ્વારા વિશિષ્ટ, ફોજદારી અથવા રાજકીય કારણોસર અમલમાં મૂકવામાં આવે છે, જેમાં હત્યા કરતાં વિપરીત રીતે હિંસાના સીધા નિશાના મુખ્ય નિશાના હોતા નથી. હિંસાના તાત્કાલિક માનવીય ભોગો સામાન્ય રીતે નિશાન બનાવેલ જનસમૂહમાંથી ક્યારેક અનિયમિત રીતે (સુયોગ્ય નિશાના) અથવા પસંદગીપૂર્વક (પ્રતિનિધિત્વાત્મક અથવા પ્રતીકાત્મક નિશાના) પસંદ કરવામાં આવે છે, અને તેઓ સંદેશા ઉત્પન્ન કરનાર તરીકે કાર્ય કરે છે. આતંકવાદી (સંસ્થા), (જોખમગ્રસ્ત) ભોગો અને મુખ્ય નિશાનો વચ્ચે ધમકી અને હિંસા આધારિત સંચાર પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ મુખ્ય નિશાન (શ્રોતાગણ (એસ)) ને પ્રભાવિત કરવા માટે કરવામાં આવે છે, જેથી તેને આતંકના નિશાનમાં, માંગણીઓના નિશાનમાં અથવા ધ્યાન આકર્ષણના નિશાનમાં પરિવર્તિત કરી શકાય, તે પર આધાર રાખીને કે મુખ્યત્વે ભયભીત કરવું, દબાણ લાદવું અથવા પ્રચાર મેળવવો ઉદ્દેશિત છે" (રિકમિડ, ૧૯૮૮).

વ્યાખ્યાઓ :

આતંકવાદ તેના સ્વભાવથી જ વ્યાખ્યાયિત કરવો મુશ્કેલ છે. આતંકવાદના કૃત્યો પીડિતોમાં (હિંસાથી ઈજા પામેલાઓ અને ભયથી પ્રભાવિત થયેલાઓમાં) તેમજ આવા કૃત્યો આચરનારાઓમાં પણ ભાવનાત્મક પ્રતિસાદો જગાવે છે. યુ.એસ. સરકાર પણ એકમાત્ર એક વ્યાખ્યા અંગે સહમત થઈ શકતી નથી. જૂની કહેવત, "એક વ્યક્તિનો આતંકવાદી બીજી વ્યક્તિનો સ્વતંત્રતા સેનાની હોય છે" આજે પણ પૂર્ણપણે પ્રચલિત અને પ્રાસંગિક છે. નીચે ફેડરલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી આતંકવાદની કેટલીક વ્યાખ્યાઓ દર્શાવવામાં આવી છે.

આતંકવાદ એ રાજકીય પરિવર્તન લાવવાના હેતુથી બળનો ઉપયોગ અથવા બળના ઉપયોગની ધમકી છે. – બ્રાયન જેન્કિન્સ

આતંકવાદ ત્યારે રાજકીય હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે બળનો ગેરકાયદેસર ઉપયોગ બને છે, જ્યારે નિર્દોષ લોકોને નિશાન બનાવવામાં આવે છે. – વોલ્ટર લાકવેર.

આતંકવાદ એ પૂર્વનિયોજિત, ઇરાદાપૂર્વકનું, પદ્ધતિસરનું હત્યાકાંડ, હિંસક ઉત્પાત, અને નિર્દોષ લોકોને ભય અને ધાક ઉત્પન્ન કરવા માટે ધમકી આપવાની ક્રિયા છે, જેથી રાજકીય અથવા વ્યૂહાત્મક લાભ મેળવવો શક્ય બને, અને સામાન્ય રીતે કોઈ પ્રેક્ષકવર્ગને પ્રભાવિત કરવાનો હેતુ રહેલો હોય છે. – જેમ્સ એમ. પોલેન્ડ

આતંકવાદ એ રાજકીય અથવા સામાજિક હેતુઓને આગળ ધપાવવા માટે વ્યક્તિઓ અથવા સંપત્તિ વિરુદ્ધ બળનો ગેરકાયદેસર ઉપયોગ અથવા તેની ધમકી છે. સામાન્ય રીતે તેનો હેતુ સરકાર, વ્યક્તિઓ અથવા જૂથોને ભયભીત કરવો અથવા બળજબરીમાં મૂકવો, અથવા તેમના વર્તન અથવા રાજકારણમાં ફેરફાર લાવવાનો

હોય છે. – વાઈસ-પ્રેસિડન્ટ્સ ટાસ્ક ફોર્સ, ૧૯૮૬. આતંકવાદ એ રાજકીય અથવા સામાજિક હેતુઓની સિદ્ધિ માટે વ્યક્તિઓ અથવા સંપત્તિ વિરુદ્ધ બળ અથવા હિંસાનો ગેરકાયદેસર ઉપયોગ છે, જેનો હેતુ સરકાર, નાગરિક જનતા, અથવા તેના કોઈપણ વર્ગને ભયભીત કરવો અથવા બળજબરીમાં મૂકવાનો હોય છે. – એફ.બી.આઈ.ની વ્યાખ્યા.

આરોપી-અપીલકર્તાની મુખ્ય દલીલ એ છે કે કથિત કબૂલાતી નિવેદનને કોઈ સમર્થન ઉપલબ્ધ નહોતું. તેના મુજબ, વિવિધ પરિસ્થિતિઓ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે તે સ્વૈચ્છિક નહોતું. સમર્થન જરૂરી છે એવી દલીલ માટે સ્ટેટ વિ. નલિની અને અન્ય, [૧૯૯૯] ૫ એસ.સી.સી. ૨૫૩ પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે. નોંધનીય છે કે વિધાનમંડળે ટાડા હેઠળ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતી વિગતોની સ્વીકાર્યતા માટે, અન્ય ફોજદારી કાર્યવાહીમાં કરવામાં આવેલી કબૂલાતોથી ભિન્ન ધોરણો નક્કી કર્યા છે. ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ પોલીસ અધિક્ષકથી નીચા દરજ્જાનો ન હોય તેવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલ કબૂલાતી નિવેદન સ્વીકાર્ય છે, જ્યારે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨૫ હેઠળ તે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કરવામાં આવ્યું ન હોય તો તે રીતે સ્વીકાર્ય નથી (સંક્ષેપમાં 'પુરાવા અધિનિયમ'). એવું જણાય છે કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ જેટલી મર્યાદા સુધી પરવાનગી છે તે સિવાય, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરાયેલ કબૂલાતી નિવેદનની મૂલવણી કરવી અનુમત્ય નથી. આ પાસાઓ આ અદાલતે સાહિબ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, [૧૯૯૭] ૭

એસ.સી.સી. ૨૩૧ અને ગુરદીપ સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) નોંધ્યા છે. એક સામાન્ય લક્ષણ એવું છે કે ટાડાની કલમ ૧૫ અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪ બન્નેમાં કબૂલાત સ્વૈચ્છિક હોવી આવશ્યક છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪, જો અદાલતને એવું જણાય કે કબૂલાત અમુક પરિસ્થિતિઓમાં કોઈ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચનનું પરિણામ છે, તો એવી કબૂલાતને પ્રતિબંધિત કરે છે. તેમાં રહેલો સિદ્ધાંત એ છે કે કબૂલાત સ્વૈચ્છિક હોવી જોઈએ. ટાડાની કલમ ૧૫ પણ કબૂલાત સ્વૈચ્છિક હોવી આવશ્યક બનાવે છે. સ્વૈચ્છિકનો અર્થ એવો કે જે વ્યક્તિ તે કરે છે તે પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છાથી, પોતાના અંતરાત્માના શુદ્ધ સ્વરથી પ્રેરાઈને, સત્ય સિવાય કશું ન કહેવા માટે કરે છે. સ્ટ્રાઉડ્સ જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી, ૫મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૬૩૩ અનુસાર, 'ધમકી'નો અર્થ આ મુજબ છે:

ધમકીનું તત્ત્વ એ છે કે તે જે વ્યક્તિને સંબોધિત કરવામાં આવે છે તેની ઈચ્છાશક્તિને ભયભીત કરવા અથવા પરાસ્ત કરવા માટે આપવામાં આવેલ હોય [લશ, ન્યાયાધીશ, વૂડ વિ. બોરોન, (૧૮૬૬) ૨ ક્યુબી ૨૧ માં મુજબ, ઉલ્લેખિત ઇન્ટિમિડેટ.

શબ્દો અને પ્રયોગો, પર્મનેન્ટ આવૃત્તિ, ખંડ ૪૪, પૃષ્ઠ ૬૨૨, વ્યાખ્યાયિત કરે છે "સ્વૈચ્છિક" તરીકે:

‘સ્વૈચ્છિક’નો અર્થ એવો નિવેદન થાય છે જે આરોપી દ્વારા પોતાની મુક્ત ઈચ્છા અને સ્વીકૃતિથી, કોઈ બળજબરી વિના, હાનિ પહોંચાડવાની કોઈ ધમકીના ભયથી, કોઈ વચનથી અથવા લાલચથી, અથવા કોઈપણ લાભની આશા વિના કરવામાં

આવ્યું હોય—સ્ટેટ વિ. મુલ્લિન ૮૫ એનડબ્લ્યુ ૨ ડી ૫૯૮, ૬૦૦, ૨૪૯ આયોવા ૧૦.

પૃ. ૬૨૯ પર, "કબૂલાત" ની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપવામાં આવી છે:

આરોપી દ્વારા કરાયેલા નિવેદનોના સંદર્ભમાં જ્યારે તેનો ઉપયોગ થાય છે, ત્યારે 'સ્વૈચ્છિક' અને 'અસ્વૈચ્છિક' શબ્દોનો અર્થ એ થાય છે કે અન્ય લોકો દ્વારા કોઈ બંધન અથવા દબાણ વિના કરવામાં આવેલા નિવેદનો, અને તેનો વિપરીત અર્થ. કોમનવેલ્થ વિ. ચિન કી, (૧૮૬ એનઈ ૨૫૩, ૨૬૦ ૨૮૩ મેસ ૨૪૮.)

જોન બી. સોન્ડર્સ દ્વારા "વર્સ એન્ડ ફ્રેઝેસ", ૩મી આવૃત્તિ, ખંડ ૪, પૃ.

૪૦૧, "સ્વૈચ્છિક" ની વ્યાખ્યા આ મુજબ છે:

" આ સિદ્ધાંતનું પ્રસિદ્ધ નિવેદન લોર્ડ સમર દ્વારા ઇબ્રાહિમ વિ. રેજેમ (૧૮૧૪) એસી ૫૯૯ ના પૃ. ૬૦૯ પર કરવામાં આવ્યું છે, જ્યાં તેમણે કહ્યું હતું, "તે છે

અંગ્રેજી ફોજદારી કાનૂનનો એક હકારાત્મક નિયમ તરીકે ઘણાં સમયથી સ્થાપિત થયેલું છે કે આરોપી દ્વારા કરાયેલ કોઈપણ નિવેદન તેની સામે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય ગણાતું નથી, જો સુધી ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા એવું દર્શાવવામાં ન આવે કે તે સ્વૈચ્છિક નિવેદન હતું, એ અર્થમાં કે તે તેની પાસેથી સત્તાવાળા વ્યક્તિએ નુકસાનના ભય અથવા લાભની આશા ઉભી કરીને અથવા દર્શાવીને મેળવેલું ન હતું. આ સિદ્ધાંત લોર્ડ હેલ જેટલો જ જૂનો છે". જોકે, અમને ઉલ્લેખિત કરવામાં આવેલા અગિયાર પાઠ્યગ્રંથોમાંથી પાંચમાં "સ્વૈચ્છિક" શબ્દનો સંકુચિત અને કટ્ટર તકનીકી અર્થ

સમર્થન પામે છે. આ દષ્ટિકોણ મુજબ "સ્વૈરિછક"નો અર્થ માત્ર એટલો થાય છે કે નિવેદન

(૧) કોઈ લાભના વચન અથવા કોઈ ધમકીના પરિણામે,

(૨) જે ભૌતિક સ્વરૂપની હોય,

(૩) સત્તાવાળા વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી અથવા કરવામાં આવેલી હોય, અને (૪) આરોપ સાથે સંબંધિત હોય,

એ અર્થમાં કે કલ્પિત કાર્યવાહીમાં આરોપીની સ્થિતિ નિવેદન કરવામાં આવે છે કે નહીં તેના આધારે વધુ સારી અથવા વધુ ખરાબ બનશે અથવા બની શકે છે, તેના પરિણામે કરવામાં આવેલું ન હોય." આર. વિ. હાર્ડ, આર. વિ. પાવર, (૧૯૬૬) ૩ ઓલ ઈ.આર. ૪૩૩ (પૃષ્ઠ ૪૫૪, ૪૫૫ પર) કેન્ટલી, વી. મુજબ.

અતએવ, સ્વેચ્છાએ નિવેદન કરવાનું તાત્પર્ય એવું છે કે જે ઇરાદાપૂર્વકનું હોય, અભિપ્રેત હોય, અન્ય પ્રભાવોથી પ્રેરિત ન થયેલું હોય, અને વ્યક્તિ પોતાની જ ઇચ્છા તથા પોતાના જ અંતરાત્માના આધારે કાર્ય કરતી હોય. આવા કબૂલાતરૂપ નિવેદનો મોટાભાગે સત્ય બોલવાની તીવ્ર તલપમાંથી કરવામાં આવે છે, જે કોઈ નિર્ધારિત સમયે કબૂલાત કરનારના હૃદયમાં પ્રબળ બને છે અને તેને સત્ય વ્યક્ત કરવા પ્રેરિત કરે છે. સત્ય પ્રગટ કરવાની અંતરાત્માની આંતરિક ફરજ સામાન્ય રીતે ત્યારે ઉદ્ભવે છે જ્યારે વ્યક્તિ નિરાશાની સ્થિતિમાં હોય અથવા જોખમસભર પરિસ્થિતિમાં હોય, અને ત્યારે તે પોતાનો દોષનો આવરણ ઉતારી નાખવા ઇચ્છે છે

તથા સત્યનો ખુલાસો કરવા સિવાય બીજું કશું જ તેને ઉદ્ભાસિત થતું નથી. ક્યારેક આ પ્રેરણા એટલી પ્રબળ બની જાય છે કે તે પોતાના હૃદયનો ભાર ઉતારવા માટે તમામ પરિણામોનો સામનો કરવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે.

ઈ—

જેમ નલિનીના કેસમાં (ઉપરોક્ત) નિરીક્ષિત કરવામાં આવ્યું હતું, તેમ ટાડા દેશની અંદર અસ્તિત્વમાં રહેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો. પુરાવા અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કબૂલાત સંબંધિત કાનૂનથી તેનો ભિન્ન અભિગમ જાણપૂર્વકનો છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચનથી પ્રેરિત થયેલી કબૂલાત વિષે છે, જે ફોજદારી કાર્યવાહી માં અપ્રસંગિક છે. "કબૂલાત" અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા પુરાવા અધિનિયમમાં આપવામાં આવી નથી. વ્યાપક અર્થમાં કહીએ તો, તે ગુનામાં આરોપિત વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ સમયે કરવામાં આવેલ એવો સ્વીકાર છે, જે તે વ્યક્તિએ તે ગુનો કર્યો હોવાનું દર્શાવે છે અથવા સૂચવે છે. કબૂલાત સંબંધિત કાનૂન સામાન્ય રીતે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪ થી ૩૦માં તથા ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૮૮૮ ની કલમ ૧૬૨ અને ૧૬૪માં (જેને હવેથી "જૂની સંહિતા" તરીકે વર્ણવવામાં આવી છે), અને તેની સમકક્ષ જોગવાઈઓ ધરાવતી ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩માં (જેને હવેથી "સંહિતા" તરીકે વર્ણવવામાં આવી છે) મળે છે. કબૂલાત એ સ્વીકારનો એક પ્રકાર છે. કબૂલાત અથવા સ્વીકાર, જો તેની ગ્રાહ્યતા કાયદાની કોઈ જોગવાઈ દ્વારા બહાર રાખવામાં આવી ન હોય, તો તે કરનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરાવો બને છે. કાનૂન સ્પષ્ટ

છે કે અદાલત તેની સ્વૈચ્છિકતા અંગે સંતુષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી કબૂલાતનો ઉપયોગ આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ કરી શકાય નહીં. તે તબક્કે તે સાચી છે કે ખોટી છે એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. જો કબૂલાત કરવામાં આવી તે સમયની આસપાસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ કબૂલાતની સ્વૈચ્છિકતા અંગે શંકા ઊભી કરતી જણાય, તો અદાલત, ભલે તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હોય, તેમ છતાં તે કબૂલાતના આધારે કાર્યવાહી કરવાથી ઇનકાર કરી શકે છે. કબૂલાત સ્વૈચ્છિક છે કે નહીં, તે પ્રશ્ન હંમેશા હકીકતનો પ્રશ્ન છે. મુક્ત અને સ્વૈચ્છિક કબૂલાત સર્વોચ્ચ વિશ્વસનીયતાને પાત્ર છે, કારણ કે એવું માનવામાં આવે છે કે તે ઊચ્ચતમ અપરાધબોધની ભાવનામાંથી પ્રવાહિત થાય છે. ચીફ જસ્ટિસ એમ. મોનીર દ્વારા રચિત "પ્રિન્સિપલ એન્ડ ડાઇજેસ્ટ ઓફ લો ઓફ એવિડન્સ", ખંડ ૧, નવી આવૃત્તિમાં, વિરુદ્ધ મતોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી અને વિવિધ અધિકૃત સત્તાઓની ચર્ચા કર્યા પછી, વિદ્વાન લેખકે સ્થિતિનું સંક્ષેપમાં નિરૂપણ નીચે મુજબ કર્યું છે: "--.,,"અતએવ નિયમ આ રીતે જણાવવો યોગ્ય રહેશે કે, જ્યારે કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાનો પુરાવો હંમેશા શંકાની દૃષ્ટિએ જોવાનો હોય છે, ત્યારે એક વાર કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાનું તથા તે સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવી હોવાનું સાબિત થઈ જાય, પછી તે કાનૂનમાં સૌથી વધુ અસરકારક પુરાવાઓમાંથી એક બને છે."

જેમ ગુરદીપ સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) નોંધવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે કોઈ આરોપી એવો પડકાર કરે છે કે તેનું કબૂલાતી નિવેદન સ્વૈચ્છિક નથી, ત્યારે પ્રારંભિક ભાર ફરિયાદ પક્ષ ઉપર હોય છે, કારણ કે તેને સાબિત કરવું પડે છે કે ટાડાની કલમ ૧૫

અને ટેરરિસ્ટ એન્ડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટ એક્ટિવિટીઝ (પ્રિવેન્શન) નિયમો, ૧૯૮૭ના નિયમ ૧૫ (હવે પછી “નિયમો” તરીકે ઉલ્લેખિત) હેઠળની તમામ આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. એકવાર આ કરવામાં આવે, ત્યારબાદ ફરિયાદ પક્ષ પોતાનો ભાર ઉતારે છે અને પછી આરોપીએ બતાવવાનું અને અદાલતને સંતોષ આપવાનો હોય છે કે કબૂલાતી નિવેદન સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવ્યું ન હતું. આરોપીના કબૂલાતી નિવેદન ઉપર દોષારોપણના હેતુસર આધાર રાખી શકાય છે, અને જો તે સ્વયં આરોપી સાથે સંબંધિત હોય, તો વધુ કોઈ પુષ્ટિ જરૂરી નથી. નોંધવું જરૂરી છે કે નલિનીના કેસમાં (ઉપરોક્ત), બહુમતી દ્વારા એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું કે સાવચેતીના એક મુદ્દા તરીકે, જો કબૂલાતનો ઉપયોગ સહ-આરોપી વિરુદ્ધ કરવો હોય, તો અદાલત કેટલીક પુષ્ટિ શોધી શકે, જોકે તે ફરીથી પુરાવાની મૂળવણીના ક્ષેત્રમાં આવશે. નોંધપાત્ર છે કે નલિનીના કેસમાં (ઉપરોક્ત), અદાલત બીજા આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતી નિવેદનના આધારે સહ-આરોપીને દોષિત ઠેરવવાની સ્વીકાર્યતા પર વિચાર કરી રહી હતી. આ કેસમાં, આપણો સંબંધ આ પ્રશ્ન સાથે છે કે કબૂલાતી નિવેદન કરનાર આરોપીને માત્ર તેના આધારે જ, કોઈ પુષ્ટિ વિના, દોષિત ઠેરવી શકાય કે નહીં. જયવંત દત્તાત્રાયના કેસમાં (ઉપરોક્ત) નીચેના અવલોકનો સંબંધિત છે:—,ક..-૪.જે,૨

કલમ હેઠળ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરાયેલ કબૂલાત નિવેદન

ટાડાની ૧૫ એ સ્વતંત્ર પુરાવો છે અને તેના પર આધાર રાખી શકાય છે તેમાં

અધિનિયમ અથવા નિયમો હેઠળ દંડનીય ગુનામાં આવી વ્યક્તિ અથવા સહ-

આરોપી, પ્રેરક અથવા ષડયંત્રકારના કેસના વિચારણામાં. પોલીસ અધિકારીએ કબૂલાત નોંધતા પહેલાં કલમ ૧૫ ની ઉપકલમ (૨) ની આવશ્યકતાનું પાલન કરવું પડે છે. અહીં-તહીં રહેલી અનિયમિતતાઓ માત્રથી આવી કબૂલાતને પુરાવા તરીકે અગ્રાહ્ય બનાવી દેતી નથી. જો વિધાનમંડળે પોતાના વિવેકથી, સમાજમાં પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને, આવી કબૂલાતને પુરાવા તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી જોગવાઈ કરી હોય, તો સંબંધિત અધિકારી પર વિશ્વાસ મૂકવામાં આવ્યો છે તેવા સંજોગોમાં, માત્ર આ અનુમાનના આધારે કે ઉક્ત નિવેદન દબાણ હેઠળ નોંધાયું હતું અથવા યોગ્ય રીતે નોંધાયું નહોતું, અધિનિયમની યોજનાને નબળી પાડવી ન્યાયસંગત, યુક્તિસંગત અને વિવેકપૂર્ણ ગણાય નહિ. એ સાચું છે કે કેટલાક કેસોમાં સંબંધિત સત્તાધિકારી દ્વારા સત્તાનો દુરુપયોગ થતો હોઈ શકે છે. પરંતુ આવો તર્ક લગભગ તમામ કેસોમાં ઉઠાવી શકાય અને ઉક્ત નિવેદનનો કેટલા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવો તે નક્કી કરવાનું અદાલતનું કાર્ય રહેશે. આદર્શ ધ્યેય એવું હોઈ શકે કે આરોપી પોતાના ગુનાના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે કબૂલાત કરે; પરંતુ આવા આદર્શ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે સમાજમાં સર્વથા ભિન્ન પ્રકારનું વાતાવરણ હોવું આવશ્યક છે. તેથી, જ્યાં સુધી સમાજ દ્વારા સંપૂર્ણ નિર્ભૂલ પદ્ધતિ વિકસિત ન થાય અથવા એવું વાતાવરણ સર્જતું ન હોય, ત્યાં સુધી કાનૂન જેમ છે તેમ તેનું અમલીકરણ કરવાનું સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી. (ભાર આપવા માટે રેખાંકિત)

અપીલકર્તા તરફના વિદ્વાન વકીલે દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે કે પરીક્ષિત સાક્ષીઓએ કબૂલાતના નિવેદનના કેટલાક ભાગો, જેમ કે ઓરડો ભાડે લેવો, કારની

ખરીદી વગેરે, અસત્ય ઠેરવ્યા છે. એ સાચું છે કે સાક્ષીઓએ કથિત વ્યવહારોમાં અપીલકર્તાની ભૂમિકા વિશે કંઈ જણાવ્યું નથી. પરંતુ, પ્રતિવાદી તરફના વિદ્વાન વકીલે યોગ્ય રીતે રજૂ કર્યું તેમ, આ સાક્ષીઓએ સંભવિત ભાડૂતોએ આપેલી ઓળખ તથા કારની ખરીદી વિશે જે જણાવ્યું છે તે પરિબળો અપીલકર્તાના પક્ષમાં નહીં પરંતુ તેના વિરોધમાં જાય છે. અન્યથા, આરોપી-અપીલકર્તા પોતાના કબૂલાતના નિવેદનમાં સંભવિત ભાડૂત દ્વારા જાહેર કરાયેલી ઓળખ અને કારની ખરીદી વિશે કેવી રીતે કહી શક્યો હોત. અપીલકર્તા તરફના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે આ હકીકતો આરોપી-અપીલકર્તાને પકડી પાડવામાં આવે તે પહેલાં જ પોલીસના જ્ઞાનમાં આવી ગઈ હતી અને તેથી તેમણે પોતાના પૂર્વજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરીને તેને કબૂલાતના નિવેદનમાં મૂકી દીધી હતી. આવી દલીલ નોંધવા જેવી માત્ર તેને નામંજૂર કરવા માટે છે. એકવાર એવું ઠરે કે કબૂલાતનું નિવેદન સ્વૈચ્છિક હતું, ત્યાર પછી એવો નિષ્કર્ષ કાઢવો યોગ્ય નહીં બને કે અગાઉ કરવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલા કેટલાક પાસાઓ પોલીસએ કબૂલાતના નિવેદનમાં સામેલ કર્યા હતા. વધુમાં નોંધવાનું છે કે અપીલકર્તા દ્વારા કહેવાતી તેની પરત ખેંચણી તેને ન્યાયિક કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યા પછી ઘણાં મોકેથી કરવામાં આવી હતી. જ્યારે તેને ૨૪.૩.૧૯૯૫ના રોજ ન્યાયિક કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે અંદાજે એક મહિના પછી તેણે નિવેદન બળજબરીથી લેવાયું હોવાનું આક્ષેપ કર્યું. આ સ્પષ્ટપણે

"-- .

પશ્ચાત્ વિચારથી ઘડાયેલો એક મામલો. કારણ કે કબૂલાતી નિવેદન સ્વૈચ્છિક હતું, તેથી તેને સ્વીકારવા માટે કોઈ સમર્થન આવશ્યક નથી.

ફરિયાદ પક્ષના વર્ણનપક્ષની પ્રામાણિકતા અંગે શંકા ઉભી કરવા માટે અન્ય ત્રણ પાસાઓ ઉજાગર કરવામાં આવ્યા હતા. તે આ મુજબ છે: (૧) કથિત પ્રયાસ સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ કે જેમાં

સાયનાઈડની ગોળી ગળી જવી, (૨) કબૂલાતનામું એ.સી.એમ.એમ. અથવા સી.જે.એમ.ને ન મોકલવું અને (૩) પુરાવા નોંધનાર અધિકારીએ આપેલું ટાઈપ કરેલું પ્રમાણપત્ર, જ્યારે નિયમ ૧૫(૩)(બી) હેઠળની આવશ્યકતા "તેમના પોતાના હસ્તાક્ષર હેઠળ" પ્રમાણ કરવાની છે.

એ નોંધવું જરૂરી છે કે આંક પી.ડબલ્યુ.૮૩/બી આરોપીની વ્યક્તિગત તલાશી મેમોની નકલ છે અને ક્રમાંક નં. ૬ માં સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલોનો ઉલ્લેખ છે. માત્ર એટલા કારણો કે સાક્ષીઓએ સાયનાઈડ ગળી જવાના પ્રયાસ અંગે કોઈ નિવેદન આપ્યું નથી, તેનાથી કોઈ પણ રીતે આરોપી-અપીલકર્તા પાસેથી સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલ જમ કર્યાનો પુરાવો કમજોવો થતો નથી. કબૂલાતના નિવેદનમાં સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલનો ઉલ્લેખ હોવો એ નિવેદન સત્ય હતું તે દર્શાવવા માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. કબૂલાતના નિવેદનના કથિત અપ્રેષણ અંગે, પી.ડબલ્યુ. ૧૩૩-બી.બી. ચૌધરી, એ.એસ.જે. નો પુરાવો મહત્વપૂર્ણ છે. ૨૪.૧.૧૯૯૫ના રોજ, તેઓ ન્યૂ દિલ્હી ખાતે એ.સી.એમ. તરીકે કાર્યરત હતા. ટાડા ની કલમ ૧૫ હેઠળ નિવેદન નોંધવાની વિનંતિ અંગે એ.સી.પી. શ્રી કે.એસ. બેદી (પી.ડબલ્યુ. ૧૩૦) દ્વારા

તેમની સમક્ષ અરજી આંક પી.ડબલ્યુ. ૧૩૩/એ રજૂ કરવામાં આવી હતી।

,

આરોપી-અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલ. તેને એ.સી.એમ. સમક્ષ પણ હાજર કરવામાં આવ્યો હતો,

જેમણે તેને પૂછ્યું કે શું તેનો કબૂલાતી નિવેદન ડી.સી.પી. શ્રી બી.એસ. ભોલા (પીડબ્લ્યુ ૧૨૧) દ્વારા ૨૩.૧.૧૯૯૫ના રોજ નોંધવામાં આવ્યો હતો. તેણે હકારાત્મક જવાબ આપ્યો અને ડી.સી.પી. સમક્ષ તેણે નિવેદન આપ્યું હતું તેની પુષ્ટિરૂપે અરજી પર તેની સહી પણ લેવામાં આવી હતી. જ્યારે આરોપીને એ.સી.એમ. સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે એવી કોઈ ફરિયાદ કરી નહોતી કે તેનું કબૂલાતી નિવેદન હકીકતમાં દાવો કરવામાં આવ્યો હોય તે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું નહોતું અથવા તેની સહી

,,,;

જેમ પાછળથી દાવો કરવામાં આવ્યો છે તેમ ખાલી કાગળોના ટુકડાઓ પર મેળવવામાં આવ્યા હતા. આવી દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હતી

લાંબા સમયગાળા બાદ. વધુમાં નોંધવા યોગ્ય છે કે જ્યારે આરોપીને અદાલતમાં હાજર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેણે કોઈ દબાણ કે બળજબરી અંગે ક્યારેય કોઈ ફરિયાદ કરી નહોતી. નોંધવું જરૂરી છે કે કબૂલાતનું નિવેદન સીધું નિર્ધારિત અદાલતને મોકલવામાં આવ્યું હતું અને તે બપોરે ૧૨.૪૫ વાગ્યે પ્રાપ્ત થયું હતું. માત્ર

એટલું કે

કારણ કે અહેવાલ સીધો નિર્ધારિત અદાલતને મોકલવામાં આવ્યો હતો, તેથી તે કોઈ શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ બનતી નથી. વિપરીત રીતે, તે દસ્તાવેજની પ્રામાણિકતામાં વધારો કરે છે. વિજ્ઞાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે નોંધ્યું છે કે આરોપી હતો

અદાલતમાં માત્ર બપોરે ૨.૦૦ વાગ્યે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને કબૂલાતનું નિવેદન તે પહેલાં જ નિર્ધારિત અદાલતમાં પહોંચી ગયું હતું. કબૂલાતનું નિવેદન પુષ્ટિ માટે આરોપીને રજૂ કરીને અદાલતમાં મોકલવાનો હેતુ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે પછીની તારીખે તેમાં કોઈ અંતરક્ષેપ અથવા હેરફેર ન થાય. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આ કેસમાં આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં જ કબૂલાતનું નિવેદન નિર્ધારિત અદાલતમાં મોકલી આપવામાં આવ્યું હતું. આવી સ્થિતિમાં, આરોપીને કોઈ હાનિ પહોંચી હોવાનો અભાવ હોય ત્યારે, કબૂલાતનું નિવેદન એ.સી.એમ. ને ન મોકલવામાં આવ્યું હોવું વાસ્તવમાં કોઈ પરિણામકારક બાબત નથી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, મોકલણી સંબંધિત જોગવાઈ નિર્દેશાત્મક છે, ફરજિયાત નથી. જયવંત દત્તારાચના કેસમાં (ઉપરોક્ત) સમાન દલીલ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે નિયમ ૧૫ મુજબ જે બાબત ફરજિયાત છે તે એટલી કે કબૂલાતનું નિવેદન નિર્ધારિત અદાલતમાં મોકલવું જોઈએ, જે ગુનાનો સંજ્ઞાન લઈ શકે. મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટને મોકલણીના પ્રશ્નમાં જો કોઈ ઉદ્વેગન થયું હોય, તો તેને અસાધ્ય ગેરકાનૂનીતા માનવી શકાય નહીં. (જેવો રે:

વારિયમ સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૫] ૬ એસ.સી.સી. ૪૫૮.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જે અન્ય પાસા પર અત્યંત ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, તે કબુલાત નિવેદન નોંધવાની રીત સંબંધિત છે. પી.ડબલ્યુ. ૩૧- એ.એસ.આઈ. કમલેશનું સાક્ષ્ય અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. કબુલાત નિવેદન ૯ પાનાંનું છે. સાક્ષીએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે તેણે ડી.સી.પી.ના ડિક્ટેશન મુજબ કમ્પ્યુટર પર કબુલાત નિવેદન નોંધ્યું હતું. તેની જરૂરમાં તેણે જણાવ્યું છે કે તેમાં ૬ કલાકનો સમય લાગ્યો હતો. આરોપીએ એવો અભિગમ લીધો છે કે તેના હસ્તાક્ષર ખાલી કાગળો પર લેવાયા હતા. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આરોપીએ ૧૯.૪.૧૯૯૫ સુધી કબુલાત નિવેદનમાં કોઈ ખામી અંગે ક્યારેય ફરિયાદ ઉઠાવી નહોતી. તે અત્યંત મહત્વનું છે. માત્ર એટલા કારણે કે કબુલાત નિવેદન કમ્પ્યુટર પર નોંધવામાં આવ્યું હતું, એના આધારે એવું માનવા માટે કોઈ આધાર બનતો નથી કે કબુલાત નિવેદન સ્વૈચ્છિક ન હતું. તે જ રીતે, જ્યારે આવશ્યકતા એવી છે કે પ્રમાણપત્ર "તેમના પોતાના હાથે" હોવું જોઈએ, ત્યારે ડી.સી.પી.એ ટાઈપ કરેલું પ્રમાણપત્ર આપ્યું હોવાથી તેને ગેરકાયદેસર ગણવાની દલીલ કરવામાં આવી છે. માત્ર એ કારણસર કબુલાત નિવેદનને ફગાવી દેવું અથવા તેની પ્રામાણિકતા અંગે શંકા કરવી અતિશય તકનીકી દૃષ્ટિકોણ ગણાય. આ માત્ર પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતા છે. તેના પાલનમાં થયેલ અભાવથી આરોપીને કોઈ હાનિ થતી નથી. પ્રમાણપત્ર ટાઈપ કરાયેલ હોવાથી આરોપીને કેવી રીતે હાનિ પહોંચી તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. પ્રક્રિયા કાયદાની દાસી છે, માલકિન નહીં; તેનો હેતુ ન્યાયના કાર્યને સાધનરૂપ થવાનો અને તેને

સુગમ બનાવવાનો છે, તેને શાસિત અથવા અવરોધિત કરવાનો નથી. પ્રક્રિયાના અન્ય તમામ નિયમોની જેમ, "તેમના પોતાના હાથે" નોંધવાની આવશ્યકતા માટે પણ એવો અભિગમ જરૂરી છે જે તર્કસંગત અને વ્યવહારુ હોય, અન્યથા નહીં. આવી નાની ખામી, જો હોય તો પણ, ફરિયાદ પક્ષના કેસ માટે ઘાતક પરિબળ માનવામાં આવી શકતી નથી. નોંધ લેવા યોગ્ય એક વધુ મહત્વપૂર્ણ પાસું છે. નિર્વિવાદ રીતે, આરોપી ફરાર હતો અને ભાગેડું જીવન જીવી રહ્યો હતો. ઇન્દિરા ગાંધી આંતરરાષ્ટ્રીય હવાઈ મથકે ખોટા પાસપોર્ટ પર મુસાફરી કરવા બદલ તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધાયેલ પોતાના નિવેદનમાં આરોપીએ સ્વીકાર્યું છે કે તેણે જર્મનીમાં આશ્રય માગ્યો હતો અને આશ્રય નકારવામાં આવતા ત્યાંથી તેને પરત મોકલવામાં આવ્યો હતો. દસ્તાવેજોમાંથી પ્રગટ થાય છે કે શ્રી કે.એસ. બેદી (પી.ડબલ્યુ. ૧૩૦) એ શ્રી બી.એસ. ભોલા (પી.ડબલ્યુ. ૧૨૧)ના ધ્યાન પર લાવ્યું હતું કે ૨૨.૧.૧૯૯૫ના રોજ આરોપી તાડા ની કલમ ૧૫ હેઠળ પોતાનું નિવેદન નોંધાવા ઈચ્છતો હતો અને શ્રી બી.એસ. ભોલા (પી.ડબલ્યુ. ૧૨૧)ને જરૂરી કાર્યવાહી કરવા વિનંતી કરી હતી. શ્રી ભોલાએ પોતાના પી.એ. (પી.ડબલ્યુ. ૧૩૧) સિવાય અન્ય બધાને ઓરડામાંથી બહાર મોકલીને આરોપી સાથે વાત કરી હતી અને તેને પૂછ્યું હતું કે શું તે કોઈ ભય, દબાણ વગેરે વિના નિવેદન આપી રહ્યો છે. તેને આ બાબતની જાણ પણ કરવામાં આવી હતી કે તે નિવેદન તેના વિરુદ્ધ પુરાવામાં વપરાઈ શકે છે. તેમ છતાં, આરોપી પોતાનું નિવેદન નોંધાવવા ઈચ્છતો હતો. શ્રી ભોલાએ આરોપીને

૨૩.૧.૧૯૯૫ સુધીનો સમય આવ્યો હતો. આઈ.ઓ.ને આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે આગામી તારીખે બપોરે ૨.૦૦ વાગ્યે આરોપીને હાજર કરે. ૨૩.૧.૧૯૯૫ના રોજ આરોપીને ફરીથી ઓપરેશન સેલ, લોધી એસ્ટેટના કચેરીમાં હાજર કરવામાં આવ્યો હતો. તેને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે નિવેદન સ્વૈચ્છિક છે કે દબાણ હેઠળ આપવામાં આવ્યું છે. તમામ પ્રક્રિયાઓ અને સુરક્ષાત્મક ઉપાયોનું પાલન થયું છે તેની ખાતરી કર્યા બાદ નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું. માત્ર એટલું કહેવું કે આવશ્યક પ્રક્રિયાઓ અને સુરક્ષાત્મક ઉપાયોનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હતું અથવા નિવેદન દબાણ કે બળજબરી હેઠળ નોંધવામાં આવ્યું હતું, તે હકીકતમાં કોઈ પરિણામકારક બાબત નથી. કબુલાત નિવેદન આપી ચૂક્યા પછી આરોપી દરેક કેસમાં એવો અભિગમ લઈ શકે છે. અધિકારીઓ આરોપીને ખોટી રીતે ફસાવે તેમ શા માટે કરે, તે દર્શાવી શકાયું નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ હેઠળ એવો કાનૂની અનુમાન છે કે ન્યાયિક અને સરકારી કૃત્યો નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યા છે. કલમ ૧૧૪(ઈ)નો સ્વીકારાયેલ અર્થ એવો છે કે જ્યારે કોઈ સરકારી કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોવાનું સાબિત થાય, ત્યારે એવું અનુમાન કરવામાં આવશે કે તે નિયમિત રીતે જ કરવામાં આવ્યું હતું. વ્યક્તિ પ્રામાણિક રીતે વર્તે છે એવું અનુમાન, અન્ય વ્યક્તિઓ જેટલું જ પોલીસ અધિકારીના પક્ષમાં પણ લાગુ પડે છે, અને યોગ્ય આધાર વિના તેની ઉપર અવિશ્વાસ રાખવો અને શંકા કરવી એ ન્યાયિક અભિગમ ગણાતો નથી. આવો અભિગમ ન તો ન્યાયતંત્રની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો કરે અને ન તો જનહિતમાં સારો છે. તે તો માત્ર પોલીસ વહીવટની પ્રતિષ્ઠાને ઘટાડે છે. જુઓ અહેર રાજા ખીમા

વિ. સ્ટેટ ઓફ સૌરાષ્ટ્ર, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૬) એસ.સી. ૨૧૭.

આરોપી દ્વારા આ બાબત ઉજાગર કરવામાં આવી છે કે સહ-આરોપીના નિર્દોષ છૂટકારાને કારણે ફરિયાદ પક્ષે દર્શાવેલો ષડયંત્રનો કેસ ધરાશાયી થઈ જાય છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦-બી એ એવી જોગવાઈ છે, જે ગુનાહિત ષડયંત્ર માટે દંડની વ્યવસ્થા કરે છે. કલમ ૧૨૦-એ માં આપવામાં આવેલ “ગુનાહિત ષડયંત્ર” ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે:

'~૧૨૦-એ-જ્યારે બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓ કોઈ કાર્ય કરવા, અથવા કરાવવા માટે સંમત થાય-

(૧) ગેરકાયદેસર કૃત્ય, અથવા

(૨) ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા એવું કાર્ય, જે પોતે ગેરકાયદેસર નથી, કરવા માટે થયેલ એવો કરાર ગુનાહિત કાવતરું તરીકે નિર્ધારિત થાય છે:

પરંતુ એવો ઉપબંધ છે કે ગુનો કરવાનો કરાર સિવાયનો કોઈ કરાર ગુનાહિત સાજિશ ગણાશે નહીં, જો સુધી તે કરારના અનુસરણમાં, તે કરારના એક અથવા વધુ પક્ષકારોમાંના કોઈ એક દ્વારા, તે કરાર સિવાયનું કોઈ કાર્ય કરવામાં આવ્યું ન હોય.

ફોજદારી કાવતરાના તત્વો આ પ્રમાણે દર્શાવવામાં આવ્યા છે:

(એ) સિદ્ધ કરવાનું એક ઉદ્દેશ્ય,

(બી) તે ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરવા માટેના સાધનોને આવરી લેતી યોજના અથવા રૂપરેખા,

(સી) આરોપિત વ્યક્તિઓમાંથી બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓ વચ્ચે એવો કરાર

અથવા સમજ કે જેના દ્વારા તેઓ કરારમાં સમાવેશ થયેલા સાધનો દ્વારા, અથવા અન્ય કોઈ અસરકારક સાધનો દ્વારા, તે ઉદ્દેશ્યની સિદ્ધિ માટે સહકાર આપવા નિશ્ચિતપણે પ્રતિબદ્ધ બને,

(ડી) તે અધિકારક્ષેત્રમાં જ્યાં વિધિએ કોઈ પ્રગટ કૃત્ય અનિવાર્ય ઠરાવ્યું હોય. ફોજદારી કાવતરાનો સાર ગેરકાયદેસર સંયોજનમાં નિહિત છે અને સામાન્ય રીતે જ્યારે એ સંયોજન રચાય છે ત્યારે ગુનો પૂર્ણ થાય છે. આ પરથી આવશ્યકપણે એવું અનુસરે છે કે, જો સુધી વિધિ તેમ માગતી ન હોય, કાવતરાને આગળ ધપાવવા માટે કોઈ પ્રગટ કૃત્ય કરવાનું આવશ્યક નથી, અને દંડનીય ગુનો રચવા માટે તે સંયોજનનું ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ થયું હોવું પણ જરૂરી નથી. કાવતરાને ગુનો બનાવતો કાનૂન સાધનોના સંયોજનથી પ્રાપ્ત થતી અનિયંત્રિત અનિષ્ટકારી શક્તિને કાબૂમાં લેવા માટે રચાયેલો છે. સહ-કાવતરાખોરો એકબીજાને જે પ્રોત્સાહન અને આધાર આપે છે, તેના કારણે એવા ઉપક્રમો શક્ય બને છે કે જે વ્યક્તિગત પ્રયત્ન પર છોડવામાં આવ્યા હોત તો અશક્ય બન્યા હોત; અને એ જ પરિસ્થિતિ કાવતરાખોરો અને પ્રેરકોને યોગ્ય દંડ આપવા માટે આધાર પૂરું પાડે છે. જ્યારે પણ અને જ્યાં પણ કાવતરાનો કોઈ સભ્ય સામાન્ય અભિપ્રાયને આગળ ધપાવવાના હેતુથી કાર્ય કરે છે, ત્યારે કાવતરું તેના તમામ સભ્યોની દૃષ્ટિએ ચાલુ અને નવીકૃત માનવામાં આવે છે. (જુઓ અમેરિકન જ્યુરિસ્પ્રુડન્સ ખંડ ૨ કલમ ૨૩ પાનું ૫૫૯). કલમ ૧૨૦-બી હેઠળ દંડનીય ગુનામાં ફરિયાદ પક્ષે આવશ્યકપણે એ સાબિત કરવાની જરૂર નથી કે કર્તાઓએ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા અથવા કરાવવા માટે સ્પષ્ટ રીતે સંમતિ આપી

હતી; એવો કરાર આવશ્યક અનુસંધાન દ્વારા સાબિત થઈ શકે છે. ફોજદારી કાવતરાના ગુનાનો આધાર ગુનો કરવા માટેના કરારમાં રહેલો છે. કાવતરું માત્ર બે અથવા વધુ વ્યક્તિઓની મનશા પૂરતું નથી, પરંતુ બે અથવા વધુ વ્યક્તિઓ ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટે જે કરાર કરે છે તેમાં તે સમાયેલું છે. જ્યાં સુધી આવી રચના માત્ર મનશામાં જ નિવાસ કરે છે, ત્યાં સુધી તે દંડનીય નથી. જ્યારે બે અથવા વધુ વ્યક્તિઓ તેને અમલમાં મૂકવા માટે કરાર કરે છે, ત્યારે એ કાવતરું પોતે જ એક કૃત્ય બને છે, અને તે દરેક પક્ષકારનું કૃત્ય બને છે, વચન સામે વચન, કૃત્ય સામે કૃત્ય, જે કાયદેસર હોય તો અમંડળી ાત્ર છે અને જો તેનો હેતુ ફોજદારી હોય અથવા ફોજદારી સાધનોના ઉપયોગ માટે હોય તો દંડનીય છે.

ષડયંત્રના મામલામાં કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવો હોવો શક્ય નથી, તે નિઃસંદેહ છે. ગુનાના તત્ત્વો એવા છે કે જેમના વિરુદ્ધ ષડયંત્ર રચ્યાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે, તેવી વ્યક્તિઓ વચ્ચે કોઈ સમજૂતી હોવી જોઈએ અને તેવી સમજૂતી કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટે અથવા એવું કૃત્ય કરવા માટે ગેરકાયદેસર સાધનો અપનાવવા માટે હોવી જોઈએ, જે કૃત્ય પોતે ગેરકાયદેસર ન હોય. તેથી, ગુનાહીત કાવતરું નું સારતત્ત્વ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટેની સમજૂતીમાં નિહિત છે અને તેવી સમજૂતી પ્રત્યક્ષ પુરાવાથી અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી અથવા બન્ને દ્વારા સાબિત કરી શકાય છે, અને એ સામાન્ય અનુભવની બાબત છે કે ષડયંત્ર સાબિત કરવા માટેનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો અતિ દુર્લભ રીતે ઉપલબ્ધ હોય છે. તેથી, ઘટનાથી પહેલાં,

ઘટનાકાળ દરમિયાન અને ઘટના બાદ સાબિત થયેલ પરિસ્થિતિઓનો આરોપીની સંડોવણી અંગે નિર્ણય કરવા માટે વિચાર કરવો આવશ્યક છે.

.

હેલ્સબરીઝ લૉઝ ઑફ ઇંગ્લેન્ડમાં (જુઓ જમી આવૃત્તિ, ખંડ ૧૧, પાનું ૪૪, પરિચ્છેદ ૫૮), ષડયંત્ર અંગેનો ઇંગ્લિશ કાયદો આ રીતે જાણાવવામાં આવ્યો છે—

ષડયંત્ર એ બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓ વચ્ચે ગેરકાયદેસર કાર્ય કરવા, અથવા કાયદેસર કાર્ય ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા કરવા અંગે થયેલા કરારમાં સમાયેલું હોય છે. સામાન્ય કાયદા હેઠળ તે આરોપપાત્ર ગુનો છે, જેના માટેની સજા અદાલતના વિવેકાધિકારે કેદ અથવા દંડ અથવા બન્ને હોઈ શકે છે.

ષડયંત્રના ગુનાનો સાર તથ્ય એ છે કે કરાર દ્વારા સંયોજન થયું હોય. કરાર સ્પષ્ટ હોઈ શકે અથવા અનુમાનિત હોઈ શકે, અથવા ભાગે સ્પષ્ટ અને ભાગે અનુમાનિત હોઈ શકે. કરાર થતા જ ષડયંત્ર ઊભું થાય છે અને ગુનો આચરાય છે; અને જ્યાં સુધી તે સંયોજન ચાલુ રહે છે ત્યાં સુધી ગુનો આચરાતો રહે છે, એટલે કે, જ્યાં સુધી ષડયંત્રકારી કરાર તેનો અમલ પૂર્ણ થવાથી અથવા ત્યાગથી અથવા નિષ્ફળતાથી, કે અન્ય કોઈ રીતે, સમાપ્ત ન થાય. ષડયંત્રમાં અપરાધકૃત્ય એ ગેરકાનૂની આચરણ અમલમાં મૂકવા અંગેનો કરાર છે, તેનો અમલ કરવો નહીં. માત્ર એટલું પૂરતું નથી કે બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ એક જ સમયે અથવા એક જ સ્થળે સમાન ગેરકાયદેસર હેતુનો પીછો કર્યો હોય; ગેરકાયદેસર હેતુ સિદ્ધ કરવા મનનો મંડળી , એટલે કે સહમતિ, દર્શાવવી આવશ્યક છે. જો કે, દરેક ષડયંત્રકારનો દરેક અન્ય

ષડયંત્રકાર સાથે સંચાર થયો હોવો આવશ્યક નથી.

ષડયંત્રના ગુનાને સાબિત કરવાની પદ્ધતિ અને અન્ય કોઈપણ ગુનાને સાબિત કરવાની પદ્ધતિ વચ્ચે કોઈ ફરક નથી; તે પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત કરી શકાય છે. ભગવન સ્વરૂપ વગેરે વગેરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૬૮૨, પૃ. ૬૮૬ જુઓ.

ષડયંત્રની વિશેષતા જાહેર નજરે ખુલા અને ઊંચા સ્થળે થતી ઊંચા અવાજની ચર્ચા કરતાં વધુ ગોપનીયતા અને રહસ્યતા છે. ષડયંત્રના પુરાવા તરીકે પ્રત્યક્ષ પુરાવો ભાગ્યે જ ઉપલબ્ધ હોય છે; ષડયંત્રનો ગુનો પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી સાબિત કરી શકાય છે. ગુનાહીત કાવતરું ક્યારે રચાયું તેની તારીખ અંગે, ષડયંત્રની રચનામાં કયા વ્યક્તિઓએ ભાગ લીધો તેની બાબતે, ષડયંત્રકારોએ પોતાના સમક્ષ જે હેતુ ષડયંત્રના હેતુ તરીકે નક્કી કર્યો હતો તેના વિષયમાં, તેમજ ષડયંત્રનો હેતુ કઈ રીતથી અમલમાં મૂકવાનો હતો તે અંગે હંમેશા હકારાત્મક પુરાવો આપવો શક્ય હોતો નથી; આ બધું અનિવાર્ય રીતે અનુમાનનો વિષય છે.

કલમ ૧૨૦-એ, ૧૨૦-બી, આઈ.પી.સી.ની જોગવાઈઓએ, કોઈપણ દંડનીય ગુનો કરવા માટેની સાજિશના મામલે પ્રત્યક્ષ કૃત્યને અનાવશ્યક બનાવીને, ભારતમાં સાજિશ સંબંધિત કાયદાને ઇંગ્લિશ કાયદા સાથે સુસંગત બનાવ્યો છે. આ મુદ્દે ઇંગ્લિશ કાયદો સુસ્થાપિત છે. રસેલ ઓન કાઈમ (૧૨મી આવૃત્તિ, ખંડ ૧, પૃષ્ઠ ૨૦૨) નો યોગ્ય રીતે ઉલ્લેખ કરી શકાય.

ષડયંત્રના ગુનાનું સાર તત્વ પછી, તે કાર્ય કરવામાં અથવા જેના હેતુ માટે ષડયંત્ર રચવામાં આવ્યું હોય તે હેતુ સિદ્ધ કરવામાં, કે તે કરવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં, કે અન્ય લોકોને તે કરવા ઉશ્કેરવામાં નથી, પરંતુ પક્ષકારો વચ્ચે યોજના અથવા કરાર રચવામાં છે; કરાર આવશ્યક છે. માત્ર યોજનાનું જ્ઞાન, અથવા તે અંગેની ચર્ચા પણ, સ્વયંમાં, પૂરતી નથી.

ગ્લેનવિલ વિલિયમ્સે " ક્રિમિનલ લો " (બીજી આવૃત્તિ, પૃ. ૩૮૨) માં જણાવ્યું છે- "આ પ્રશ્ન આયોવા ખાતેના એક કેસમાં ઊભો થયો હતો, પરંતુ તેની ચર્ચા સહાયકત્વ કરતાં ષડયંત્રના સંદર્ભમાં કરવામાં આવી હતી. ડી., જેને પી. સામે મનદુઃખ હતું, તેણે ઈને કહ્યું કે જો તે પી.ને મારશે તો કોઈ વ્યક્તિ તેનો દંડ ચૂકવી આપશે. ઈએ જવાબ આપ્યો કે તેને કોઈએ તેનો દંડ ચૂકવે તેવી ઇચ્છા નથી, કે તેને પી. સામે પોતાનું પણ મનદુઃખ છે અને તે પ્રથમ તક મળતાં જ તેને મારશે. ઈએ પી.ને માર્યો. ડીને ષડયંત્રના આરોપમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો અપાયો, કારણ કે 'સંયુક્ત કાર્યવાહી' માટે કોઈ સમજૂતી નહોતી અને 'સહકાર આપવા' માટે પણ કોઈ સમજૂતી નહોતી."

રેજિના વિ. મર્ફી, (૧૮૩૭) ૧૭૩ ઈ.આર. ૫૦૨ ના પૃ. ૫૦૮ પરના કેસમાં જ્યુરી સમક્ષ કેસનું સારસંગ્રહ રજૂ કરતાં કોલરિજ, જે. જણાવે છે;

હું તમને આ કહેવા માટે બંધાયેલો છું કે, ચદ્વિપ સામાન્ય અભિપ્રાય આ આક્ષેપનું મૂળ છે, તેમ છતાં એ સાબિત કરવું જરૂરી નથી કે આ બે પક્ષો સાથે મળ્યા હતા અને હકીકતમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ સામાન્ય અભિપ્રાય રાખવા તથા તેને સામાન્ય

સાધનો દ્વારા આગળ વધારી અમલમાં મૂકવા માટે સંમત થયા હતા. આ જરૂરી નથી, કારણ કે ઘણી એવી બાબતોમાં, જેમાં ષડ્યંત્ર અતિ સ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત થયેલું હોય છે, તેવી કોઈ બાબત સાબિત કરવા માટે કોઈ સાધન ઉપલબ્ધ હોતાં નથી, અને જો તમે એવું નિષ્કર્ષ કરો કે આ બે વ્યક્તિઓએ પોતાની ક્રિયાઓ દ્વારા એક જ હેતુનો પીછો કર્યો હતો, ઘણીવાર એક જ સાધનો દ્વારા, જેમાં એક વ્યક્તિએ ક્રિયાનો એક ભાગ કર્યો હતો જેથી તે પૂર્ણ થાય, અને તે હેતુની સિદ્ધિની દૃષ્ટિએ, જેનો તેઓ પીછો કરી રહ્યા હતા, તો તમને આ નિષ્કર્ષ કાઢવાનો અધિકાર રહેશે કે તેઓ તે હેતુ સિદ્ધ કરવા માટેના ષડ્યંત્રમાં સંકળાયેલા હતા. તમારે તમારા મનમાં જે પ્રશ્ન પૂછવાનો છે તે એવો છે: "શું તેઓ પાસે આ સામાન્ય અભિપ્રાય હતો, અને શું તેમણે આ સામાન્ય સાધનો દ્વારા તેનો પીછો કર્યો હતો, જ્યારે તે અભિપ્રાય ગેરકાયદેસર હતો?"

જેમ ઉપર નોંધવામાં આવ્યું છે, ગુનાહીત કાવતરું ના ગુનાનું આવશ્યક તત્વ ગુનો કરવા માટેનો કરાર છે. જે કેસમાં એવો કરાર એવા કૃત્યને સિદ્ધ કરવા માટે હોય કે જે પોતે જ ગુનો બને છે, તે સ્થિતિમાં ફરિયાદ પક્ષે કોઈ પ્રગટ કૃત્ય સાબિત કરવું આવશ્યક રહેતું નથી, કારણ કે આવી સ્થિતિમાં એવો કરાર સાબિત કરીને જ ગુનાહીત કાવતરું સ્થાપિત થાય છે. જ્યાં આક્ષેપિત ષડ્યંત્ર કલમ ૧૨૦-એની ઉપકલમ (૨) ની જોગવાઈ સાથે વાંચવાની શરત મુજબ કલ્પાયેલ ગંભીર સ્વરૂપના ગુનાના આચરણ અંગે હોય, ત્યાં આવી સ્થિતિમાં એવો ગુનો કરવા માટે આરોપીઓ વચ્ચે થયેલા કરારનું માત્ર પુરાવું જ કલમ ૧૨૦-બી હેઠળ દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતું

છે અને આરોપી દ્વારા અથવા તેમનીમાંથી કોઈ એક દ્વારા કોઈ પ્રગટ કૃત્ય કરાયેલ હોવાનો પુરાવો આવશ્યક રહેતો નથી. આવી સ્થિતિમાં જોગવાઈઓ એવો નિર્દેશ કરતી નથી કે ષડયંત્રનો પક્ષકાર હોય તેવી દરેક વ્યક્તિએ ષડયંત્રના હેતુની પૂર્ણતા તરફ કોઈ ને કોઈ પ્રગટ કૃત્ય કરેલું જ હોવું જોઈએ; આવશ્યક તત્વ તો ષડયંત્રકારો વચ્ચે ગુનો કરવા માટેનો કરાર છે, અને જો આ આવશ્યકતાઓ તથા તત્વો સ્થાપિત થાય, તો તે કૃત્ય કલમ ૧૨૦-બીમાં સમાયેલ જોગવાઈઓના વ્યાપમાં આવશે [જુઓ એસ.સી. બહરી વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૪) એસ.સી. ૨૪૨૦.

ષડયંત્રો ખુલ્લેઆમ રચાતા નથી; તેમની સ્વભાવગત રીતે તેઓ ગુપ્ત રીતે આયોજન કરવામાં આવે છે; અને તેઓ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી પણ સાબિત કરી શકાય છે; તેથી ષડયંત્ર સંબંધિત પ્રત્યક્ષ પુરાવાનો અભાવ કોઈ પરિણામકારક નથી. [જુઓ ઈ.કે. ચંદ્રસેનન વિ. કેરળ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૫) એસ.સી. ૧૦૬૬.

કેહર સિંહ અને અન્ય વિ. રાજ્ય (દિલ્લી એડમિનિસ્ટ્રેશન), એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૮૮૩ પૃષ્ઠ ૧૯૫૪ પર, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું –

સામાન્ય રીતે, કાવતરું ગુપ્ત રીતે રચવામાં આવે છે અને તે અંગેનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો રજૂ કરવો મુશ્કેલ હોઈ શકે છે. ફરિયાદ પક્ષ ઘણીવાર વિવિધ પક્ષકારોના કૃત્યો સંબંધિત પુરાવા પર આધાર રાખે છે જેથી એ અનુમાનિત કરી શકાય કે તે કૃત્યો તેમની સંયુક્ત મનશા સંદર્ભે કરવામાં આવ્યા હતા. ફરિયાદ પક્ષ ઘણીવાર

પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર પણ આધાર રાખે છે. કાવતરું આવા પ્રત્યક્ષ અથવા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી નિઃસંદેહ સાબિત થઈ શકે છે. પરંતુ અદાલતે તપાસ કરવી આવશ્યક છે કે બે વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે એક જ પરિણામનો પીછો કરી રહ્યા છે કે તેઓ ગેરકાયદેસર હેતુના અનુસરણ માટે સાથે આવ્યા છે. પહેલું તેમને કાવતરાખોર બનાવતું નથી, પરંતુ બીજું બનાવે છે. તેમ છતાં, કાવતરાના ગુનામાં કરારનું કોઈક પ્રકારનું ભૌતિક પ્રગટીકરણ આવશ્યક છે. સ્પષ્ટ કરાર સાબિત કરવો આવશ્યક નથી. તેમજ બે વ્યક્તિઓની વાસ્તવિક મુલાકાત પણ જરૂરી નથી. તેમજ વાસ્તવિક સંવાદના ચોક્કસ શબ્દો સાબિત કરવું પણ જરૂરી નથી. ગેરકાયદેસર યોજના વહેંચવાના વિચારસંચારના પ્રસારણ અંગેનો પુરાવો પૂરતો થઈ શકે છે. કાવતરું પરિસ્થિતિઓ અને અન્ય સામગ્રીથી સાબિત થઈ શકે છે. (જુઓ: સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. પી.,,મ્હાન્સ, (૧૯૮૬) પેટ એલ.જે.આર. ૬૮૮. કાવતરાનો આરોપ સ્થાપિત કરવા માટે ગેરકાયદેસર કૃત્યમાં અથવા ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા કાયદેસર કૃત્યમાં સંલિપતા અંગેનું જ્ઞાન આવશ્યક છે. કેટલાક કેસોમાં, સંબંધિત માલસામાન અથવા સેવાઓનો ગેરકાયદેસર ઉપયોગ થવાનો આશય એ જ જ્ઞાનમાંથી અનુમાનિત થઈ શકે છે. આ સિવાય, ફરિયાદ પક્ષ માટે એ સ્થાપિત કરવું જરૂરી નથી કે કોઈ વિશિષ્ટ ગેરકાયદેસર ઉપયોગનો આશય હતો, જો સુધી સંબંધિત માલસામાન અથવા સેવા કોઈ પણ કાયદેસર ઉપયોગ માટે મૂકવામાં આવી શકતી ન હોય. અંતે, જ્યારે અંતિમ ગુનો ક્રિયાઓની સાંકળથી બનેલો હોય, ત્યારે કાવતરાનો આરોપ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદ પક્ષે એ સ્થાપિત કરવું જરૂરી નથી કે દરેક

કાવતરાખોરને એ ખબર હતી કે સહભાગી શું કરશે, જ્યાં સુધી એ જાણીતું હોય કે સહભાગી માલસામાન અથવા સેવાનો ગેરકાયદેસર ઉપયોગ કરશે [જુઓ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. સોમ નાથ થાપા, (૧૯૯૬) સી.આર.એલ.જે. ૨૪૪૮ પૃષ્ઠ ૨૪૫૩ સર્વોચ્ચ અદાલત].

જ્યાં પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની સાંકળની તમામ કડીઓને સ્થાપિત કરતા વિશ્વસનીય પુરાવા ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાં કાવતરાં અંગે સહ-આરોપીની કબૂલાતને, સમર્થક પુરાવા વિના પણ, વિચારણામાં લઈ શકાય છે. [જુઓ બાબુરાવ બાજુરાવ પાટીલ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, [૧૯૭૧] ૩ એસસીસી ૪૩૨. કેટલાક કેસોમાં તે પક્ષકારોના કૃત્યો અને વર્તન પરથી અનુમાનિત પણ કરી શકાય છે. [જુઓ શિવાનારાયણ લક્ષ્મીનારાયણ જોશી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૮૦) એસસી ૪૩૯.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે સહ-આરોપીને મળેલા નિર્દોષ છૂટકારાના આધારે સંદેહનો લાભ આપવો જોઈએ.

વાજબી શંકાના લાભના નિયમ પ્રત્યેની અતિશય આસક્તિ કલ્પિત શંકાઓ અથવા દીર્ઘકાળ સુધી રહેલી શંકાઓને પ્રોત્સાહન આપીને સામાજિક રક્ષણને નષ્ટ ન કરે. એ દલીલના આધારે કે એક નિર્દોષને દંડિત કરતાં સો દોષિતોને છૂટી જવા દેવું વધુ સારું છે, ન્યાયને નિષ્ફળ બનાવી શકાય નહીં. દોષિતોને છૂટી જવા દેવું કાયદા અનુસાર ન્યાય કરવું નથી. [જુઓ ગુરબચન સિંહ વિ. સતપાલ સિંહ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૨૦૯. ફરિયાદ પક્ષને આરોપી દ્વારા આગળ

મૂકવામાં આવેલી પ્રત્યેક અને દરેક કલ્પનાનો સામનો કરવો આવશ્યક નથી. [જુઓ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૨) એસ.સી. ૮૪૦.

જો કોઈ કેસ સંપૂર્ણ રીતે સાબિત થાય, તો દલીલ કરવામાં આવે છે કે તે કૃત્રિમ છે; જો કોઈ કેસમાં કેટલીક ખામીઓ હોય, જે અનિવાર્ય છે કારણ કે માનવસ્વભાવથી ભૂલ થતી હોય છે, તો દલીલ કરવામાં આવે છે કે તે અતિ અપૂર્ણ છે. વિચારવાનું થાય છે કે કોઈ દુર્લભ નિર્દોષ વ્યક્તિને દંડિત થવાથી બચાવવા માટેની અતિસૂક્ષ્મ અતિસંવેદનશીલતા વચ્ચે, અનેક દોષિત વ્યક્તિઓને છટકી જવા દેવા પડે શું. વાજબી શંકાથી પરનો પુરાવો એ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત છે, પૂજાપાત્ર કઠોર માન્યતા નથી. [જુઓ ઇંદર સિંહ અને અન્ય વિ. રાજ્ય (દિલ્લી પ્રશાસન), એ.આઈ.આર. (૧૯૭૮) એસ.સી. ૧૦૯૧]. અસ્પષ્ટ અંદાજો ન્યાયિક મૂલવણીનું સ્થાન લઈ શકતા નથી. “એક ન્યાયાધીશ ફોજદારી વિચારણાની અધ્યક્ષતા માત્ર એટલા માટે કરતો નથી કે કોઈ નિર્દોષ માણસને દંડ ન થાય. ન્યાયાધીશ એ પણ સુનિશ્ચિત કરવા અધ્યક્ષતા કરે છે કે કોઈ દોષિત માણસ છટકી ન જાય. બંને જાહેર ફરજો છે.” [સ્ટરલન્ડ વિ. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક પ્રોસિક્યુશન, (૧૯૪૪) એ.સી. પી.સી. ૩૧૫ માં વિસ્કાઉન્ટ સાયમન દ્વારા જણાવ્યા મુજબ, અને રાજ્ય ઓફ યુ.પી. વિ. અનિલ સિંહ, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૯૯૮ માં ઉદ્ધૃત. (

—

ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં વિચારવામાં આવે ત્યારે, સહ-આરોપીઓના નિર્દોષ

છૂટકારાથી ફરિયાદ પક્ષનું વર્ણન નબળું પડી ગયું છે એવો દાવો કોઈ તત્ત્વ ધરાવતો નથી. સહ-આરોપીઓનો નિર્દોષ છૂટકારો પુષ્ટિના અભાવના આધારે આપવામાં આવ્યો હતો. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ તે સિદ્ધાંત પોતે આરોપી પર લાગુ પડતો નથી.

એવું પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે કે ફરિયાદ પક્ષ આરોપી ભારત પરત ફરતા જ સ્વીકારોકિતજન્ય નિવેદન શા માટે કરશે તે દર્શાવવા માટે કોઈ સામગ્રી રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે. આવી દલીલ સ્વીકારવાનો અર્થ આવશ્યક રીતે એ થશે કે ફરિયાદ પક્ષ પર એવી બાબત દર્શાવવાનો લગભગ અશક્ય બોજ મુકવો, જે આરોપીના વિશિષ્ટ જ્ઞાનક્ષેત્રમાં આવે છે. તેને એવો ગુનાહિત કૃત્ય માટે ફરિયાદ પક્ષે હેતુ દર્શાવવો જરૂરી ગણાવવાની સમકક્ષ માનવી શકાય. સામાન્ય રીતે કોઈ વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિના મનમાં ઝાંખી કરી શકતી નથી. કોઈ નિશ્ચિત કૃત્ય કરવા માટે બીજી વ્યક્તિને પ્રેરિત કરતી ભાવના શું છે તે બીજી વ્યક્તિને જાણીતી હોવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી. એવું સંપૂર્ણપણે શક્ય છે કે જણાવાયેલા પ્રેરક કારણો શોધી શકાયા વગર જ રહી જાય. અંતે તો, આવા કારણો માનસિક પરિઘટનાઓ છે. દરેક કેસમાં કોઈ વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં આરોપીનું મન કેવી રીતે કાર્યરત હતું તે અંગે પુરાવો અપેક્ષિત રાખી શકાય તેમ નથી. ઉપરોક્ત સ્થિતિ એવી હોવાથી, વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે અપીલકર્તાને દોષિત ગણાવ્યો છે તે યોગ્ય રીતે ગણાવ્યો છે.

વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે આપેલી મૃત્યુદંડની સજાના પ્રશ્ન તરફ આવતાં, તેનું મૂલ્યાંકન આ અદાલતે અનેક કેસોમાં જે જણાવ્યું હતું તેની

પૃષ્ઠભૂમિમાં કરવાનું રહે છે.

બચન સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૦) એસ.સી. ૮૯૮ અને મચ્છીમાંથી

સિંહ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૮૩) ૩ એસસીસી ૪૭૦, માં નિષ્કર્ષરૂપે બહાર પાડાયેલ સિદ્ધાંત એવો છે કે જ્યારે સમુદાયનું સામૂહિક અંતઃકરણ એટલું આઘાત પામે કે તે ન્યાયિક સત્તાના ધારકો પાસેથી, મરણદંડ જાળવી રાખવાની ઈચ્છનીયતા અંગે તેમની વ્યક્તિગત માન્યતા જે હોય તે હોવા છતાં, મરણદંડ ફરમાવવાની અપેક્ષા રાખે, ત્યારે તે જ સજા ફટકારી શકાય. આમ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

સમુદાય નીચે દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓમાં આવી ભાવના ધરાવી શકે:-

(૧) જ્યારે હત્યા અત્યંત ક્રૂર, વિકરાળ, શૈતાની, ઘૃણાસ્પદ અથવા જઘન્ય રીતે કરવામાં આવી હોય જેથી સમાજમાં તીવ્ર અને અતિશય આક્રોશ જાગે.

(૨) જ્યારે હત્યા એવા પ્રેરણાથી કરવામાં આવે છે જે પૂર્ણ પતિતતા અને નીચતાનું પ્રદર્શન કરે છે; ઉદાહરણ તરીકે, પૈસા અથવા ઇનામ માટે ભાડૂતી હત્યારાથી કરવામાં આવેલી હત્યા; અથવા એવી વ્યક્તિના લાભ માટે શીતરક્ત કરવામાં આવેલી હત્યા કે જેના સંબંધે હત્યારો પ્રભુત્વશાળી સ્થિતિમાં હોય અથવા વિશ્વાસની સ્થિતિમાં હોય; અથવા માતૃભૂમિ સાથેના દ્રોહના ક્રમમાં હત્યા કરવામાં આવે છે.

(૩) જ્યારે અનુસૂચિત જાતિના સભ્ય અથવા અલ્પસંખ્યક સમુદાયના સભ્ય વગેરેની હત્યા વ્યક્તિગત કારણોસર નહીં પરંતુ એવી પરિસ્થિતિઓમાં કરવામાં આવે કે જેથી સામાજિક આક્રોશ ઉદ્ભવે, અથવા વધૂદહન કે દહેજમૃત્યુના કેસોમાં, અથવા જ્યારે ફરી એકવાર દહેજ ઉઘરાવવા માટે પુનર્વિવાહ કરવા હેતુથી, અથવા બીજી સ્ત્રી સાથે મોહવશ લગ્ન કરવા માટે હત્યા કરવામાં આવે.

(૪) જ્યારે ગુનો તેના પ્રમાણમાં અત્યંત વિશાળ હોય. ઉદાહરણરૂપે, જ્યારે એકથી વધુ હત્યાઓ, કહો કે, કોઈ પરિવારના તમામ અથવા લગભગ તમામ સભ્યોની, અથવા કોઈ વિશિષ્ટ જાતિ, સમુદાય અથવા વિસ્તારના મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની, કરવામાં આવે છે.

(૫) જ્યારે હત્યાનો ભોગ નિર્દોષ બાળક, અથવા અસહાય સ્ત્રી, અથવા વૃદ્ધ દુર્બળ વ્યક્તિ, અથવા એવી વ્યક્તિ હોય કે જેના પ્રત્યે હત્યારો પ્રભુત્વશાળી સ્થિતિમાં હોય, અથવા સમાજ દ્વારા સામાન્ય રીતે પ્રેમિત અને સન્માનિત જાહેર વ્યક્તિ હોય.

જો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં તમામ પરિસ્થિતિઓનું સર્વાંગી અને વ્યાપક દષ્ટિકોણથી અવલોકન કર્યા પછી અને અતિ વિરળમાં અતિ વિરળ કેસોની કસોટીરૂપે પૂછાયેલા પ્રશ્નોના જવાબોને ધ્યાનમાં લેતાં, કેસની પરિસ્થિતિઓ એવી હોય કે મૃત્યુદંડ યોગ્ય ઠરે, તો અદાલત તે મુજબ આગળ વધશે."

હાજર કેસની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ દર્શાવે છે કે, ઓછામાં ઓછા નવ વ્યક્તિઓનાં મૃત્યુ થયાં, અનેક વ્યક્તિઓ ઘાયલ થયા, અને કરાયેલા કૃત્યોના પરિણામે અનેક વાહનોમાં આગ લાગી અને તેઓ નષ્ટ થયા. આ કાયરતાપૂર્ણ કૃત્યો કલ્પનામાં

શૈતાની સ્વરૂપનાં અને અમલમાં ફૂર હતાં. “આતંકવાદીઓ”, જેમને ક્યારેક “મૃત્યુના વેપારીઓ” તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે, તેઓ માનવજીવન પ્રત્યે કોઈ આદર રાખતા નથી. તેમના નિર્રથક હત્યાકાંડના કારણે નિર્દોષ વ્યક્તિઓ પોતાનું જીવન ગુમાવે છે. આવા વ્યક્તિઓ પ્રત્યે કોઈપણ દયા દાખવવી તે ટાડા ના અધિનિયમનના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે અને તે ગેરસ્થાને તથા અનાધાર સહાનુભૂતિ સમાન ગણાશે. હાલના કેસમાં મૃત્યુદંડ સૌથી યોગ્ય સજા છે અને વિધવાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તે યોગ્ય રીતે ફટકાર્યો છે.

અનુવાદ ઉપલબ્ધ નથી.

એલ

જો કે, દંડના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે ભાઈ શાહ, ન્યાયાધીશે આરોપીને નિર્દોષ માન્યો હોવાના પ્રભાવ અંગે એક પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. આ સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે રામદેવ ચૌહાણ વિ. સ્ટેટ ઓફ આસામ, [૨૦૦૧] ૫ એસ.સી.સી. ૭૧૪ માં કરેલા અવલોકનો પ્રાસંગિક છે. અન્ય બાબતો ઉપરાંત નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:-

"પરંતુ, વધુ વિચારવા માટે બાકી રહેલો પ્રશ્ન એ છે કે મારા માનનીય સહોદર શ્રી ન્યાયમૂર્તિ થોમસે પહોંચેલા નિષ્કર્ષનો પ્રભાવ શું છે. શું આરોપી નિરાધાર ઉપાયવિહોણો છે; તે હજી જોવાનું બાકી છે. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા (સંક્ષેપમાં "સંહિતા") ની કેટલીક જોગવાઈઓ અને સંવિધાનની અન્ય કેટલીક જોગવાઈઓ આવી પરિસ્થિતિ સાથે સંબંધિત છે. સંહિતાની કલમો ૪૩૨, ૪૩૩ અને ૪૩૩-અ

તથા સંવિધાનના અનુચ્છેદો ૭૨ અને ૧૬૧ સંબંધિત છે

૧

માફી. બંધારણના અનુચ્છેદ ૭૨ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિને દંડની માફી, મુલતવી, રાહત અથવા દંડમાં રાહત આપવાની અથવા કોઈપણ ગુનામાં કોઈપણ વ્યક્તિની સજાને સ્થગિત, માફ અથવા રૂપાંતરિત કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવે છે. આ રીતે પ્રદાન કરાયેલ સત્તા રાજ્યના રાજ્યપાલને પ્રદાન કરાયેલ સમાન સત્તાને અપ્રભાવિત રાખે છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬૧ દ્વારા રાજ્યના રાજ્યપાલને રાજ્યની કાર્યપાલક સત્તા જે વિષય સુધી વિસ્તરે છે તેવા કોઈપણ વિષય સંબંધિત કાયદા વિરુદ્ધના કોઈપણ ગુનાના સંબંધમાં સમાન સત્તાઓ પ્રદાન કરવામાં આવે છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૭૨ અને અનુચ્છેદ ૧૬૧ હેઠળની સત્તા પૂર્ણ છે અને તેને સંહિતાની કલમ ૪૩૨, ૪૩૩ અને ૪૩૩-એ જેવી કોઈપણ વૈધાનિક જોગવાઈઓ દ્વારા અથવા કોઈપણ જેલ નિયમો દ્વારા મર્યાદિત કરી શકાય નહીં.

સંહિતાની કલમ ૪૩૨ યોગ્ય સરકારને દંડાદેશોને સ્થગિત કરવા અથવા માફ કરવા સશક્ત બનાવે છે. "યોગ્ય સરકાર" શબ્દપ્રયોગનો અર્થ એવા કેસોમાં કેન્દ્ર સરકાર થાય છે, જેમાં દંડાદેશ અથવા આદેશ એવો વિષય સંબંધિત હોય કે જેના સુધી સંઘની કાર્યપાલક સત્તા વિસ્તરે છે, અને અન્ય કેસોમાં રાજ્ય સરકાર થાય છે. સંવિધાનની કલમ ૪૩૨ અને કલમ ૧૬૧ હેઠળ પ્રદાન કરેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને મૃત્યુદંડ પામેલા કેદીઓને મુક્ત કરવું, ન્યાયની ચથોચિત અને સમ્યક પ્રક્રિયામાં હસ્તક્ષેપ ગણાતું નથી, કારણ કે દોષારોપણ અને દંડાદેશની માન્યતા,

યુક્તતા અને શુદ્ધતા અંગે નિર્ણય આપવાની અદાલતની સત્તા અપ્રભાવિત રહે છે. સંહિતાની કલમ ૪૩૨ અથવા સંવિધાનની કલમ ૧૬૧માં સમાવિષ્ટ એવી સમાન સત્તાનો ઉપયોગ વિચારણા પહેલાં, દરમિયાન અથવા પછી કરી શકાય છે. સંહિતાની કલમ ૪૩૨ હેઠળ વપરાતી સત્તા મોટાભાગે યોગ્ય સરકારમાં નિહિત કાર્યપાલક સત્તા છે અને દંડમાં ઘટાડો કરીને સંબંધિત સત્તાધિકારી તે દ્વારા ન્યાયિક દંડાદેશમાં ફેરફાર કરે છે. આ કલમ સરકારની સત્તાને તે સુધી મર્યાદિત રાખે છે

"૦*

સજાની અમલવારીને સ્થગિત કરવી અથવા દંડનો સમગ્ર અથવા કોઈ ભાગ માફ કરવો. સંહિતાની કલમ ૪૩૨ સરકારને અદાલતના ચુકાદાનું પુનર્વિલોકન કરવાની કોઈ સત્તા આપતી નથી. તે માત્ર સજા માફ કરવાની સત્તા આપે છે. દંડમાં માફીનો અર્થ દોષિત ઠરાવવાની યોગ્યતા સ્વીકારવામાં આવે છે અને માત્ર સજા ભાગે અથવા સંપૂર્ણ રીતે ઘટાડવામાં આવે છે. કલમ ૪૩૨ માં વપરાયેલ "માફ કરવું" શબ્દ કોઈ તકનીકી કાનૂની પરિભાષા નથી. "માફ કરવું" શબ્દના કેટલાક અર્થ "ક્ષમા કરવી, દંડ લાદવાથી વિરમવું, ત્યાગ કરવો" એવા છે. તેથી, સંબંધિત પરિસ્થિતિ મુજબ, રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યપાલને મૃત્યુદંડની સજા માફ કરવામાં કોઈ અડચણ રહેતી નથી. સજામાં માફીનો અર્થ નિર્દોષ છૂટકારો થતો નથી.

મૃત્યુદંડની સજાને ઘટાડવાની સત્તા કલમ ૪૩૩-એથી સ્વતંત્ર છે. સંહિતાની કલમ ૪૩૩-એ હેઠળનો પ્રતિબંધ ત્યારે જ પ્રવર્તે છે જ્યારે કલમ ૪૩૩ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે. કલમ ૪૩૩-એ દોષિત ઠરાવાયેલા વ્યક્તિઓની બે

શ્રેણીઓ પર લાગુ પડે છે: (એ) તેઓ, જેઓને મૃત્યુદંડની સજા થઈ શકતી હોત, અને (બી) તેઓ, જેઓની સજા કલમ ૪૩૩ હેઠળ આજીવન કારાવાસમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવી છે. મરુ રામ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૧] ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૭ માં આ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૪૩૩-એ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૦(૧)નું ઉલ્લંઘન કરતી નથી.

પરિસ્થિતિઓમાં, જો દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૨, ૪૩૩ અને ૪૩૩-અ તથા/અથવા બંધારણના અનુચ્છેદ ૭૨ અથવા અનુચ્છેદ ૧૬૧ મુજબ, જે સ્થિતિ લાગુ પડે તે અનુસાર, કોઈ અરજી કરવામાં આવે, તો તેનો યોગ્ય રીતે વિચાર કરવામાં આવી શકે. આ કહેવાની જરૂર નથી કે સંબંધિત તબક્કે, મારા વિદ્વાન ભાઈ શ્રી ન્યાયમૂર્તિ થોમસ સાથે જે પરિબળોએ ભાર મેળવ્યો છે, તેઓને દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૨(૨)ના સંદર્ભમાં યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લઈ શકાય."

ઉપર પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત હાલના કેસને લાગુ પડે છે.

નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશના આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ કારણ નથી. અપીલ નામંજૂર થવા યોગ્ય છે અને તે મુજબ હું નિર્દેશ કરું છું. કલમ ૩(૨) (૧) હેઠળ ફરમાવેલ મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ માટે કરવામાં આવેલ સંદર્ભ સ્વીકારવામાં આવે છે. બી.એન. અગ્રવાલ, ન્યાયાધીશ.

હું માનનીય ભાઈ પસાયત, જ. સાથે આદરપૂર્વક સહમત છું.

અદાલતનો આદેશ –

આરોપી-અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલ નામંજૂર થવાથી નીચલી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલ દોષસિદ્ધિ અને સજા યથાવત્ પુષ્ટિ પામે છે અને તે અનુસાર મૃત્યુ સંદર્ભનો દાવો નો જવાબ આપવામાં આવે છે.

શાહ, જે. દ્વારા, સેશન્સ કેસ નં. ૪ ઓફ ૨૦૦૦માં, તા. ૨૪/૨૫.૮.૨૦૦૧ના ચુકાદા અને આદેશથી, નિયુક્ત અદાલત-૧, નવી દિલ્હીએ અપીલકર્તાને આતંકવાદી અને વિદ્યાતક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૭ (અહીં પછી 'ટાડા' તરીકે ઉલ્લેખિત) ની કલમ ૩(૨)(૧) હેઠળ દંડનીય ગુના તથા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૧૨૦-બી સાથે પાંચવાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૬, ૩૨૪, ૩૨૩, ૪૩૬ અને ૪૨૭ હેઠળના ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવી તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી અને સાથે રૂ. ૧૦,૦૦૦ નો દંડ ચૂકવવા પણ આદેશ કર્યો. તેને ટાડાની કલમો ૪ અને ૫ હેઠળ દંડનીય ગુનામાં પાંચ વર્ષની સખત કેદ ભોગવવાની સજા તથા રૂ. ૧૦,૦૦૦ નો દંડ ચૂકવવાની સજા પણ ફટકારવામાં આવી. તે ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ અપીલકર્તાએ ફોજદારી અપીલ નં. ૯૯૩ ઓફ ૨૦૦૧ દાખલ કરી છે અને મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ માટે રાજ્યએ આ અદાલત સમક્ષ ડેથ રેફરન્સ કેસ (ફોજદારી) નં. ૨ ઓફ ૨૦૦૧ દાખલ કર્યો છે.

ફરિયાદ પક્ષનું વર્ણન એવું છે કે તા. ૧૧.૦૯.૧૯૯૩ ના રોજ શ્રી એમ.એસ. બિટ્ટા, જે તે વખતે ઇન્ડિયન યુથ કોંગ્રેસ (૧) ના અધ્યક્ષ હતા, તેઓ નવો દિલ્હી ખાતે ૫, રૈસીના રોડ પર આવેલ તેમના કચેરીમાં હાજર હતા. બપોરે અંદાજે ૨.૩૦ વાગ્યે શ્રી બિટ્ટા કચેરીમાંથી નીકળ્યા અને તેઓ જે કારમાં મુસાફરી કરી રહ્યા હતા તે ૫,

રૈસીના રોડના મુખ્ય દરવાજા બહાર નીકળી, તેમજ તેમની સુરક્ષામાં મુકાયેલ સુરક્ષા કર્મચારીઓ જેમાં બેઠા હતા એવી એક પાયલટ કાર તેમની કારના આગળ હતી. રૈસીના રોડ પર જમણી તરફ વળાંક લેવા માટે પાયલટ કાર ધીમી પડી. તે દરમિયાન વિન્ડસર પેલેસ તરફથી એક બસ રૈસીના રોડ પર આવી. તે સમયે પ, રૈસીના રોડની બહાર પાર્ક કરેલી એક કારમાં વિસ્ફોટ થયો. જોકે શ્રી બિટ્ટાને ગંભીર ઈજા પહોંચી નહોતી, તો પણ રસ્તા તથા પાદરાપથ પર પાર્ક કરાયેલા અન્ય અનેક વાહનોમાં આગ લાગી ગઈ. બોમ્બ વિસ્ફોટના કારણે નવ વ્યક્તિઓ ઈજાઓને કારણે મૃત્યુ પામ્યા અને અન્ય ૨૯ વ્યક્તિઓને ઈજા પહોંચી. તપાસ દરમિયાન જાણવા મળ્યું કે કુલદીપ, સુખદેવ સિંહ, હમેક, દેવેન્દરપાલ સિંહ અને દયા સિંહ લાહોરિયા, જે સૌ કે.એલ.એફ. નામની એક આતંકવાદી સંસ્થાના સભ્યો હતા, તેઓ આ વિસ્ફોટ પાછળ હતા અને તેમનો હેતુ શ્રી બિટ્ટાની હત્યા કરવાનો હતો. ...

આ ફરિયાદ પક્ષનો વધુમાં એવો કેસ છે કે ગુપ્ત માહિતી પ્રાપ્ત થઈ હતી કે અપીલકર્તા દેવેન્દર પાલ સિંહ, જે જર્મન સત્તાવાળાઓની કસ્ટડીમાં હતો, તે ૧૮/૧૯.૧.૧૯૯૫ ની રાત્રે ફ્રેન્કફર્ટથી દિલ્હી આવવાનો હતો. તેના આગમન પર, તેને લુક્ષ્માંસા એરલાઈન્સના સ્ટાફ દ્વારા આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટના પોલીસ સત્તાવાળાઓને સોંપવામાં આવ્યો. તેની ધરપકડ થતાં જ તેણે સાયનાઈડની કેપ્સ્યુલ ગળી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો. જોકે, તેને એવું કરવામાંથી અટકાવવામાં આવ્યો.....,, – અન્ય આરોપી દયા સિંહ લાહોરિયા, જેને યુ.એસ.એ. માંથી ભારત ખાતે પ્રત્યર્પણ કરીને લાવવામાં આવ્યો હતો, તેની પણ ધરપકડ કરવામાં આવી

હતી. તેની ઉપર પણ અપીલકર્તા સાથે મળીને વિચારણા કરવામાં આવી હતી, પરંતુ તેની સામે કોઈ પુરાવો ન હતો અને તેણે કોઈ કબૂલાતનામું આપ્યું ન હતું, તે આધાર પર નિયુક્ત અદાલતે તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો હતો. અદાલતે વધુમાં નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે સહ-આરોપી દયા સિંહ લાહોરિયા વિરુદ્ધ આરોપી દેવેન્દર પાલ સિંહે કરેલા કબૂલાતનામાને સમર્થન આપે તેવું અભિલેખ પર સામગ્રીનું રતિભર પણ અસ્તિત્વ ન હતું અને વિવેકનો નિયમ એ માંગે છે કે સમર્થનના અભાવે તેનો લાભ દયા સિંહ લાહોરિયાને જવો જોઈએ.

આ અપીલમાં, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે કથિત કબૂલાતી નિવેદન સિવાય અપીલકર્તા વિરુદ્ધ અન્ય કોઈ પુરાવો નથી અને ઉક્ત કબૂલાતી નિવેદન ન તો સ્વૈચ્છિક છે અને ન તો સત્ય છે, તેમજ કોઈપણ સંજોગોમાં તેના સમર્થનમાં કોઈ પુષ્ટિકારક પુરાવો પણ નથી. તેથી, અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવીને નિર્ધારિત અદાલતે પસાર કરેલો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવવો જરૂરી છે।

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલની મૂલવણી કરવા માટે, ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલ સંબંધિત પુરાવાનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે. પી.ડબલ્યુ. ૩૭ ઇન્સ્પેક્ટર સેવરૈયા કુજૂરનું કહેવું એવું છે કે ૧૯.૧.૧૯૯૫ના રોજ તેઓ ઇમિગ્રેશન એરપોર્ટ ખાતે ફરજ પર મુકાયેલા હતા અને વહેલી સવારે અંદાજે ૨.૩૦ વાગ્યે એલ.એચ.-૭૬૦ ફ્લાઈટની કિલચરન્સ વખતે એલ.એચ. ફ્લાઈટના સ્ટાફે જર્મનીમાંથી દેશનિકાલ કરાયેલ દેવેન્દર પાલ સિંહને તેમના હવાલે કર્યો હતો. પ્રો વિજિલન્સ અને એસ.બી. શાખાએ તેની પૂછપરછ કરી હતી અને તે બનાવટી

પાસપોર્ટ ધરાવતો હોવાનું જાણવા મળતાં, તેમણે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૬૮, ૪૭૧ તથા પાસપોર્ટ અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ રુક્કો તૈયાર કર્યો હતો. વધુમાં, પી.ડબલ્યુ. ૮૩ ઇન્સ્પેક્ટર તેજ સિંહ વર્મા, ઓપરેશન સેલ, લોધી કોલોની, નવી દિલ્હી, એ પણ જણાવ્યું છે કે ૧૯.૧.૧૯૯૫ના રોજ તેઓ આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ ખાતે સબ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે ફરજ પર હતા અને જર્મનીમાંથી દેશનિકાલ કરાયેલા આરોપી દેવેંદર પાલને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૬૮ અને ૪૭૧ તથા પાસપોર્ટ અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ બાબતની એફ.આઈ.આર. નં. ૨૨/૧૯૯૫ના કેસમાં ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તે કેસમાં પૂછપરછ દરમિયાન તેણે ખુલાસા નિવેદન આપ્યું હતું. તેમણે આ પણ જણાવ્યું છે કે તેની વ્યક્તિગત તલાશી લેવાઈ હતી અને આરોપી પાસેથી મુસાફરી સંબંધિત દસ્તાવેજો કબજે કરવામાં આવ્યા હતા. ખુલાસા નિવેદન અને વ્યક્તિગત તલાશીનું પંચનામું સાથે તેને એ.સી.પી. કે.એસ. બેદી પાસે સોંપવામાં આવ્યો હતો, જેમણે આ કેસની તપાસ હાથ ધરી હતી. જરાહતમાં તેમણે આ સૂચન નકારી કાઢ્યું હતું કે દેવેંદર પાલ સિંહે કોઈ ખુલાસા નિવેદન આપ્યું નહોતું અને તેમની સહી ખાલી કાગળો પર લેવામાં આવી હતી. હવે, આના વિરુદ્ધ, અમારે પી.ડબલ્યુ. ૧૩૦ શ્રી કે.એસ. બેદી, એ.સી.પી.ના પુરાવાનો વિચાર કરવો પડે છે. તેમનું કહેવું એવું છે કે સંબંધિત તારીખે તેઓ ઓપરેશન સેલ, લોધી કોલોનીમાં ફરજ પર હતા. તેમને માહિતી મળી હતી કે કે.એલ.એફ.નો એક ઉગ્રવાદી, એટલે કે દેવેંદરપાલ સિંહ ઉર્ફે દીપક, ડિસેમ્બર ૧૯૯૪ના અંતિમ

સમાહમાં જર્મનીમાં અટકાયત હેઠળ હતો, તે ત્યાંથી છૂટવા પ્રયત્નશીલ હતો અને તે પાકિસ્તાન તરફ જશે અથવા તેને ભારત ખાતે દેશનિકાલ કરવામાં આવી શકે. તેઓ અન્ય અધિકારીઓ સાથે મળીને જર્મનીના ફ્રેન્કફર્ટથી આવતા મુસાફરોની તપાસ કરવા માટે આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ ગયા હતા. સવારે ૨.૩૦ વાગ્યે લુક્ષ્માનસા એરલાઇન્સના સ્ટાફે બનાવટી મુસાફરી દસ્તાવેજો ધરાવતા આરોપીને પી.ડબલ્યુ. ૩૭ને હવાલે કર્યો હતો. તેણે પ્લાસ્ટિકની ફોયલમાં રહેલો કેપ્સ્યુલ ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, જેને રોકવામાં આવ્યો અને ત્યારબાદ તેણે પોતાનું નામ દેવેન્દર પાલ સિંહ હોવાનું જાહેર કર્યું હતું. તેના આધારે, આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટના સ્ટાફે ૧૯.૧.૧૯૯૫ની એફ.આઈ.આર. નં. ૨૨ મુજબ કેસ નોંધ્યો હતો. તેમનું આગળનું કહેવું એવું છે કે તે દિવસે તેણે ખુલાસા નિવેદન આપ્યું હતું, જેમાં ૫, રાયસીના રોડ ખાતે થયેલા બોમ્બ વિસ્ફોટ સહિત અનેક કેસોમાં પોતાની સંડોવણી વર્ણવી હતી. તેથી, તેમણે આંક પી.ડબલ્યુ. ૮૩/એ તરીકે દર્શાવાયેલ ખુલાસા નિવેદનની નકલ મેળવી અને હાલના કેસમાં તેની ઔપચારિક ધરપકડ કરી હતી. તેમણે આરોપીને શ્રી બી.બી. ચૌધરી, એ.સી.એમ.એમ., નવી દિલ્હી સમક્ષ રજૂ કર્યો હતો અને ૧૦ દિવસના પોલીસ રિમાન્ડ મેળવ્યા હતા. ૨૧.૧.૧૯૯૫ના રોજ તેની પૂછપરછ કરવામાં આવી હતી અને આરોપીએ ફરી એક ખુલાસા નિવેદન આપ્યું, જેમાં તેણે રાયસીના રોડ પર થયેલા બોમ્બ વિસ્ફોટમાં પોતાની સંડોવણી સ્વીકારી હતી. પર

.

૨૨.૧ . ૧૯૯૫માં, તેણે લખિતમાં આપ્યું હતું કે તે કબુલાત કરવા માંગે છે.

ત્યારબાદ, તેણે શ્રી બી.એસ. ભોલા, ડી.સી.પી. (પીડબ્લ્યુ૧૨૧) ને કબુલાત નિવેદન નોંધવા માટે જાણ કરી. શ્રી ભોલાએ પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી તેની કબુલાત નોંધેલી હતી ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૫ના રોજ. ૨૪મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૫ના રોજ, પોલીસ કસ્ટડી રિમાન્ડ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં તેને ન્યૂ દિલ્હી સ્થિત એ.સી.એમ.એમ.ની અદાલત સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યાંથી આરોપીને પંજાબ પોલીસે લઈ ગઈ હતી. જિરહમાં, શ્રી બેદીએ જણાવ્યું હતું કે જર્મનીથી ભારતમાં આરોપીને દેશનિકાલ કરીને લાવવામાં આવી રહ્યો હતો તેવી કોઈ પૂર્વ માહિતી તેમને નહોતી, પરંતુ જર્મનીથી આવતા મુસાફરોની ચકાસણી કરવા તેઓ આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ પર આ અપેક્ષાથી ગયા હતા કે આરોપીને કદાચ દેશનિકાલ કરીને લાવવામાં આવ્યો હોય. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે આંક પીડબ્લ્યુ ૮૩/૧માં દર્શાવેલ ખુલાસા નિવેદનના અનુસંધાને આરોપી પાસેથી અથવા તેની બતાવટથી કોઈ વસ્તુ જપ્ત કરવામાં આવી નહોતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે બુલંદ શહરથી જપ્ત કરાયેલ કાર સંબંધિત કોઈ જમી નોંધ ન્યાયિક ફાઈલ પર ઉપલબ્ધ નથી. તેમ છતાં, પી.એસ. બુલંદ શહરનો તા. ૩૦.૧૦.૧૯૯૩નો ડી.ડી. ક્રમાંક ૬૯ની ફોટોકોપીમાં કાર અંગે ઉલ્લેખ છે. આ ડી.ડી. તેઓ લાવ્યા નહોતા. તેમણે આ સૂચન નકાર્યું હતું કે ૧૯.૧.૧૯૯૫ પહેલાં જ આરોપીગણની સંડોવણી પોલીસના જ્ઞાનમાં હતી. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે ૨૩.૧.૧૯૯૫ના રોજ, આરોપીનું નિવેદન નોંધવા માટે ડી.સી.પી.એ પોતાના કચેરીમાં સ્થાપિત કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ કર્યો હતો. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે

તેમણે પંજાબ પોલીસને વાયરલેસ સંદેશ મોકલી જાણ કરી હતી કે આરોપીને ૨૪.૧.૧૯૯૫ના રોજ અદાલત સમક્ષ હાજર કરવામાં આવશે અને એ રીતે પંજાબ પોલીસે તેની પોલીસ રિમાન્ડ માંગી હતી. તેમણે આ સૂચન નકાર્યું હતું કે આરોપીને ડી.સી.પી. સમક્ષ ખોટું કબુલાત નિવેદન આપવા માટે બળજબરી કરવામાં આવી હતી અને પોલીસ રિમાન્ડ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં જ ઇરાદાપૂર્વક તેને હાજર કરીને પંજાબ મોકલી દેવામાં આવ્યો હતો. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે ત્યારબાદ આરોપી પંજાબમાં બે મહિનાથી વધુ સમય સુધી પોલીસ કસ્ટડીમાં રહ્યો હતો. વધુ જિરહમાં, તેમણે જણાવ્યું હતું કે આરોપીને તેમની સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યો ત્યારે વિદ્વાન એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ તેમણે કબુલાત નિવેદનની નકલ કે મૂળ પ્રસ્તુત કરી નહોતી. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે ૨૪.૧.૧૯૯૫ના રોજ આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે તે પહેલાં, પોલીસ સ્ટેશન શ્રીનિવાસપુરીની પોલીસે તેની ઔપચારિક ધરપકડ કરી હતી. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે પી.એસ. શ્રી નિવાસપુરી સંબંધિત કેસના તપાસ અધિકારીઓ અને પંજાબ પોલીસ, આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યો ત્યારે અદાલતકક્ષની અંદર હાજર હતા. તેમણે આ સૂચન નકાર્યું હતું કે આરોપીને ભય અને દબાણ હેઠળ રાખવામાં આવ્યો હતો અથવા તેને ચેતવણી આપવામાં આવી હતી કે કબુલાત કયા સાચા સંજોગોમાં નોંધવામાં આવી હતી તે જાહેર ન કરે, અથવા જો તે તેમ જાહેર કરશે તો પંજાબ પોલીસ દ્વારા તેને મારી નાખવામાં આવશે.

પીડબ્લ્યુ૧૨ શ્રી બી.એસ. ભોલા, ડીસીપી, એ આરોપીનું કબૂલાત નિવેદન નોંધ્યું

હતું. જરૂરમાં, તેમણે સ્વીકાર્યું છે કે ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન નોંધતા પહેલાં તેઓ કેસના સમગ્ર તથ્યોથી અવગત હતા.

ફરિયાદ પક્ષે પી.ડબ્લ્યુ.૧૩ એએસઆઈ કમલેશનો પણ પુરાવો રજૂ કર્યો, જેઓએ આરોપીના ઉચ્ચાર મુજબ કમ્પ્યુટર પર નવ પાનાંનું કબુલાત નિવેદન નોંધ્યું હતું. તેણીએ જિરૂરમાં સ્વીકાર્યું છે કે છ કલાકના સમયગાળા દરમિયાન, જ્યારે તેનું નિવેદન નોંધવામાં આવી રહ્યું હતું, ત્યારે આરોપીને કોઈ પાણી કે નાસ્તો આપવામાં આવ્યો નહોતો અને કમ્પ્યુટર પર ટાઈપ કરાયેલ બાબતને સાચવી રાખવામાં આવી નહોતી તેમજ તેની ફ્લોપી પણ લેવામાં આવી નહોતી.

ફરિયાદ પક્ષે પી ડબલ્યુ ૩૩ શ્રી બી.બી. ચૌધરી, એ.એસ.જે., તિસ હજારી, દિલ્હી, જેઓ સંબંધિત સમયે નવી દિલ્હીમાં એ.સી.એમ.એમ. હતા, તેમની પણ તપાસ કરી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે જ્યારે આરોપી પોલીસ કસ્ટડીમાં હતો ત્યારે તેને તેમની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે આરોપીને માત્ર એક જ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે શું તેનું નિવેદન ડી.સી.પી. દ્વારા ૨૩.૧.૧૯૯૫ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું? તેના જવાબમાં આરોપીએ હકારાત્મક ઉત્તર આપ્યો હતો અને ડી.સી.પી. સમક્ષ નિવેદન આપ્યું હોવાની તેની કબૂલાતની પુષ્ટિરૂપે અરજી પર તેની સહી લેવાઈ હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું કે તેમણે બીજો કોઈ પ્રશ્ન પૂછ્યો નહોતો. તેમનું કહેવું છે કે આરોપીની માનસિક સ્થિતિનું મૂલવણ કરવા માટે તેને પોતાના કચેરીખંડમાં લઈ જવું જરૂરી છે એવું તેમને લાગ્યું નહોતું. તેમણે આ વાત પણ સ્વીકારી કે તે સમયે આરોપીનું કોઈ નિવેદન તેમની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું નહોતું.

ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત પુરાવા પરથી વિચારણા માટે ઊભા થતા પ્રશ્નો આ છે –

(૧) શું કબૂલાતનું નિવેદન સત્ય અને સ્વૈચ્છિક છે? અને –

(૨) શું ઉક્ત નિવેદનને કોઈ પુષ્ટિ મળે છે?

ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાની વિચારણા કરતાં પહેલાં, એટલું જણાવવું જરૂરી છે કે આરોપીએ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નોંધાયેલ પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે તેણે જર્મનીમાં આશ્રય માગ્યો હતો અને આશ્રય નકારાતા ત્યાંથી તેને પરત મોકલવામાં આવ્યો હતો. તેણે પોતાની પાસેથી સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલની કબજાની બાબત નકારી છે. તેણે કબૂલાતનું નિવેદન આપવાની ઈચ્છા દર્શાવતી આંક પી.ડબલ્યુ.૧૨૧/બી અરજી કર્યાની બાબત પણ નકારી છે. તેણે ૨૩.૧.૧૯૯૫ના રોજ શ્રી ભોળા સમક્ષ કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યાની બાબત પણ નકારી છે. તેના કહેવા મુજબ, તેને ધમકી અને દબાણ હેઠળ કેટલાક ખાલી તથા અંશતઃ લખાયેલા કાગળો પર સહી કરાવવામાં આવી હતી અને સમગ્ર કાર્યવાહી તે દસ્તાવેજોના આધારે બનાવટી રીતે ઊભી કરવામાં આવી હતી. તેણે વધુમાં એવું પણ જણાવ્યું છે કે તેને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં તેને કહેવામાં આવ્યું હતું કે જો તે અદાલત સમક્ષ કોઈ નિવેદન કરશે તો તેને પંજાબ પોલીસના હવાલે કરવામાં આવશે, જે તેનો ખોટા એન્કાઉન્ટરમાં ખતમ કરી નાખશે, અને તે ભયગ્રસ્ત હોવાને કારણે તેણે માનનીય એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ નિવેદન આપ્યું હતું. તેણે એ પણ જણાવ્યું છે કે તેને પંજાબ લઈ જવામાં

આવ્યો અને અંદાજે ત્રણ મહિના પછી પરત લાવવામાં આવ્યો અને ત્યારબાદ તેણે ૨૧.૪.૧૯૯૫ના રોજ જેલમાંથી અરજી મોકલી પોતાની કબૂલાતનું નિવેદન પાછું ખેંચ્યું હતું તથા જે પરિસ્થિતિઓમાં તે નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું તેની સ્પષ્ટતા કરી હતી.

તે સ્પષ્ટ છે કે તપાસ અધિકારી શ્રી કે.એસ. બેદીએ પોતાનું વર્ણન સુધારીને એવું જણાવ્યું છે કે જ્યારે આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવી ત્યારે તેણે સાયનાઈડ કેપ્સ્યુલ ગળી જવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેના વિરુદ્ધમાં, પી.ડબલ્યુ.૩૭ સેવેરાઈયા કુજૂર અને પી.ડબલ્યુ.૮૩ઈન્સ્પેક્ટર તેજ સિંહનું કહેવું એવું છે કે આરોપીને તેમને લુફ્થાનસા એરલાઈન્સના સ્ટાફ દ્વારા સોંપવામાં આવ્યો હતો અને ક્યાંય તેમણે એવું જણાવ્યું નથી કે તે સમયે આરોપીએ કોઈ ગોળી ગળી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. એવું જણાય છે કે શ્રી કે.એસ. બેદીએ અપીલકર્તાએ સાયનાઈડની ગોળી ગળી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો એવી વાતને રંગ આપવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. જો એ વાત સાચી હોત, તો સ્થળ પર જ સાયનાઈડની ગોળીનો જરૂરી પંચનામું બનાવવામાં આવ્યો હોત. વધુમાં, નોંધપાત્ર રીતે દસ્તાવેજી નોંધ પર સ્વીકારાયેલ સ્થિતિ એવી છે કે બોમ્બ વિસ્ફોટની તપાસ દરમિયાન પોલીસને ખબર પડી ગઈ હતી કે કુલદીપ, સુખદેવ સિંહ, હરનેક, દેવેંદરપાલ સિંહ અને દયા સિંહ લાહોરિયા, જે કે.એલ.એફ. નામની આતંકવાદી સંસ્થાના સભ્યો હતા, તે વિસ્ફોટ પાછળ હતા. તેથી, શ્રી બેદી માત્ર દેખરેખ રાખવા માટે જ એરપોર્ટ પર ગયા હતા એવું માનવું મુશ્કેલ બને છે. તેના

વિરુદ્ધમાં, શ્રી ભોળાએ સ્વીકાર્યું છે કે તેમના નિર્દેશ પર એ.સી.પી. કે.એસ. બેદી આરોપી અને તેના જૂથની બોમ્બ વિસ્ફોટ કેસમાં સંડોવણી અંગેની ગુપ્તચર અહેવાલોના આધારે આરોપીની ધરપકડ કરવા એરપોર્ટ પર ગયા હતા. તેથી, શ્રી બેદીનું એવું વર્ણન કે તેઓ જર્મનીના ફ્રેન્કફર્ટથી આવતા મુસાફરોની તપાસ કરવા આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ પર ગયા હતા, વિશ્વસનીય ગણાવી શકાય નહીં. ડી.સી.પી. શ્રી ભોળાના પુરાવાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપી જર્મનીથી આવી રહ્યો હતો એવી માહિતી મળી હતી અને તેથી આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ પર નજર રાખવામાં આવી હતી. –

ઉપરોક્ત સુધારા સિવાય, હવાઈ મથક પર ઉતર્યા પછી બનાવટી પાસપોર્ટ પર મુસાફરી કરવા બદલ ધરપકડ કરાયેલા આરોપી દ્વારા બોમ્બ વિસ્ફોટ સહિતના વિવિધ ગુનાઓમાં પોતાને જ સંકળાવતો ખુલાસાપત્ર આપ્યો હોય તે માનવું મુશ્કેલ છે. તા. ૧૯મીએ જ એવો ખુલાસો કરવા માટે કોઈ જ વાજબી કારણ નહોતું, જેથી ટાડા હેઠળના ગુનામાં કથિત સંડોવણીના આધારે શ્રી કે.એસ. બેદી દ્વારા આરોપીની ધરપકડ કરી શકાય. આ પણ સ્વીકારાયેલ છે કે જ્યારે આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો ત્યારે કબૂલાતનું નિવેદન એ.સી.એમ.એમ.ના અવલોકન માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું નહોતું અને એ.સી.એમ.એમ.એ માત્ર તેને એ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે શું તે ડી.સી.પી. બી.એસ. ભોલા સમક્ષ કબૂલાતનું નિવેદન આપ્યાનું સ્વીકારે છે કે નહીં. જો કબૂલાતનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હોત અને જ્યારે આરોપીને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તે ઉક્ત

કબૂલાતના નિવેદન વિના ત્યાં લઈ જવાયો હોય, તે સ્વીકાર્યું મુશ્કેલ બને. ટાડાના નિયમ ૧૫(૫) મુજબ, કલમ ૧૫ હેઠળ નોંધાયેલી દરેક કબૂલાત તે વિસ્તાર પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સી.એમ.એમ. અથવા સી.જે.એમ.ને તાત્કાલિક મોકલવી જરૂરી છે, જ્યાં આવી કબૂલાત નોંધવામાં આવી હોય, અને એવો મેજિસ્ટ્રેટ પ્રાપ્ત થયેલી કબૂલાત તે નિયુક્ત અદાલતને મોકલશે, જે ગુનાનો સંજ્ઞાન લઈ શકે. આ પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, કથિત કબૂલાતના નિવેદન વિના આરોપીને એ.સી.એમ.એમ. સમક્ષ રજૂ કરવાનો કોઈ કારણ ન હતો.

આગળ, ટાડાની કલમ ૧૫ ની ઉપકલમ (૧) ખાસ કરીને અન્ય બાબતો સાથે આ જોગવાઈ કરે છે કે, કોઈ વ્યક્તિએ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરેલ કબૂલાત જો એવો પોલીસ અધિકારી લેખિત રૂપે અથવા કેસેટ, ટેપ અથવા ધ્વનિ-પટ્ટી જેવા કોઈ યાંત્રિક ઉપકરણ પર, જેમાંથી અવાજો અથવા પ્રતિમાઓ પુનઃઉત્પન્ન કરી શકાય, નોંધે, તો તે આ અધિનિયમ હેઠળના અથવા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો હેઠળના ગુનાની બાબતમાં એવી વ્યક્તિના ટ્રાયલમાં સ્વીકાર્ય રહેશે. કબૂલાતી નિવેદન કમ્પ્યુટર પર નોંધવામાં આવ્યું હતું અને તેની ફ્લોપી અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવી નથી તથા એ.એસ.આઈ. કમલેશ દ્વારા કમ્પ્યુટરમાં તે સચવવામાં આવ્યું નહોતું તે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. ઉપરોક્ત પુરાવામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તાનું કબૂલાતી નિવેદન ડી.સી.પી. બી.એસ. ભોલા (પી.ડબ્લ્યુ.૧૨૧) દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું, જે સંબંધિત સમયે તપાસ અધિકારી હતા. નિર્વિવાદ રીતે, આરોપી પોલીસ કસ્ટડીમાં હતો. ત્યારબાદ તેને પંજાબ

પોલીસને સોંપવામાં આવ્યો. વધુમાં, નોંધમાંથી એવું જણાય છે કે આરોપી ૧૯૯૩થી બોમ્બ વિસ્ફોટના કેસમાં વાંછિત હતો અને જતાં જ તે આઈ.જી.આઈ. એરપોર્ટ પર આવ્યો, તેને ધરપકડ કરવામાં આવી અને પી.ડબ્લ્યુ.૧૩૦ શ્રી કે.એસ. બેદી, એ.સી.પી.ને સોંપવામાં આવ્યો. જણાવવામાં આવે છે કે શ્રી બેદીએ પણ ૨૧.૧.૧૯૯૫ના રોજ અપીલકર્તાનું ખુલાસા નિવેદન નોંધ્યું હતું, જેમાં તેણે બોમ્બ વિસ્ફોટના કેસમાં પોતાની સંડોવણી સ્વીકારી હતી. ત્યારબાદ ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળનું કબૂલાતી નિવેદન ડી.સી.પી. બી.એસ. ભોલા દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં એ અંગે શંકા ઉપજી શકે કે શું આરોપીએ ખરેખર કોઈ કબૂલાતી નિવેદન કર્યું હતું કે નહીં. કરતાર સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય, [૧૯૯૪] એસ.સી.સી. ૫૬૯ માં, આ અદાલતે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું: –

"જોકે સ્વીકારોક્તિની ગ્રાહ્યતા અથવા વિશ્વસનીયતા અંગેનો પ્રશ્ન તેનો ન્યાયિક વિચાર કરતાં ગુનો ચલાવતી અદાલતે જ સંપૂર્ણપણે નક્કી કરવાનો હોય છે,

–

જ્ઞાન: કાયદાનું કડક પાલન કરતાં, આ પ્રશ્નનો એવો નિર્ણય કરતી વખતે, અદાલતે પોતે સંતોષ મેળવવો જોઈએ કે અટકાયતમાં પૂછપરછ દરમિયાન કોઈ ફસાવો ન હતો, કોઈ પીછો ન હતો અને પુરાવા મેળવવા માટે કોઈ દબાણપૂર્વક આગ્રહ કરવામાં આવ્યો ન હતો, અને આવશ્યક તમામ શરતો પૂર્ણ થયેલી છે."

આવા કેસમાં તપાસ અધિકારીએ નોંધેલી કથિત કબૂલાત પર માત્ર આધાર રાખવો સુરક્ષિત ગણાય નહીં. વધુમાં, મૂળ કબૂલાતના નિવેદનને જોતા, ફોજદારી પ્રક્રિયા

સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં આરોપીએ જે દલીલ કરી છે કે તેની સહી ખાલી કાગળ પર લેવાઈ હતી, તેમાં કંઈક વજન હોવાનું જણાય છે. ટાડા નિયમો હેઠળ નિયમ ૧૫(૩)(બી) મુજબ, કબૂલાત નોંધનાર પોલીસ અધિકારીએ પોતાના “પોતાના હસ્તાક્ષર હેઠળ” તેવું પ્રમાણિત કરવાનું રહે છે કે ઉક્ત કબૂલાત તેની હાજરીમાં લેવામાં આવી હતી અને તેની દ્વારા જ નોંધવામાં આવી હતી, અને કબૂલાતના અંતે તેને તે અંગેનો પ્રમાણપત્ર, જેમ તેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેમ, આપવાનું રહે છે. વર્તમાન કેસમાં, ડી.સી.પી.ના પોતાના હસ્તાક્ષર હેઠળ તે પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવ્યું નહોતું, પરંતુ તે ટાઈપ કરેલું હતું.~ –

વધુમાં, – નિવેદન સત્ય છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે, –

કેટલાક વિશ્વસનીય સ્વતંત્ર પુષ્ટિકારક પુરાવા હોવા અનિવાર્ય છે. વર્તમાન મામલામાં સહ-આરોપી દયા સિંહ લાહોરિયા, જેને અપીલકર્તા સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવેલ કેસમાં અજમાવવામાં આવ્યો હતો, તેને તેની વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવો ન હોવાના આધાર પર અને તેણે કોઈ સ્વીકારોક્તિજન્ય નિવેદન આપ્યું ન હોવાથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો. જોકે, અપીલકર્તાને જોડવા માટે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ગુરદીપ સિંહ વિ. સ્ટેટ, (દિલ્લી એડમિન.), (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૪૮૮ ના નિર્ણય ઉપર આ મત સ્થાપિત કરવા માટે આધાર રાખ્યો છે કે જ્યારે સ્વીકારોક્તિજન્ય નિવેદન સ્વૈચ્છિક હોય, ત્યારે પુષ્ટિકરણ આવશ્યક નથી. એવું પ્રતીત થાય છે કે અદાલતે ઉક્ત ચુકાદાનો સંપૂર્ણ પરિચ્છેદ વાંચ્યો નથી અને અગાઉની પંક્તિઓ, જે આ મુજબ છે, તે નજરચૂકી ગઈ છે: –

ઉપરોક્ત કારણોસર અને આ કેસની હકીકતો તથા પરિસ્થિતિઓને આધારે, અમને આ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં જરાય સંકોચ નથી કે અપીલકર્તાનું કબૂલાતનામું માત્ર ગ્રાહ્ય જ નથી પરંતુ તે તેના દ્વારા સ્વૈચ્છિક રીતે અને સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું, જેના આધારે ફરિયાદ પક્ષ તેની દોષિતતા માટે નિર્ભર રહી શકતો હતો. આવી કબૂલાત માટે કોઈ વધુ પુષ્ટિકરણ આવશ્યક નથી. આવી કબૂલાત પર, ભલે તે સ્વૈચ્છિક રીતે કરવામાં આવી હોય, નિર્ભરતા મુકવામાં આવે તે પહેલાં અદાલતે જોવું પડે કે તે સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવી છે કે નહીં. જોકે, વર્તમાન કેસમાં અમને આ મુદ્દા પર વિચારવા માટે કહેવામાં આવેલ નથી અને ન તો એ પડકારવામાં આવ્યું છે કે કબૂલાત સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવી નહોતી."—ઉપરોક્ત ચુકાદામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માત્ર કબૂલાતનામા પર જ નિર્ભરતા મૂકતા પહેલાં, અદાલતે એ નક્કી કરવું પડે છે કે તે કરવામાં આવ્યું છે •

આરોપી દ્વારા સ્વેચ્છાએ અને સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું. જો તે સ્વેચ્છાએ કરવામાં આવ્યું હોય તો પણ, તે સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં તે અંગે અદાલતે નિર્ણય કરવો પડે છે. પરંતુ ગુરદીપ સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત), તે સત્યતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું ન હતું, તે હકીકત અંગે કોઈ પડકાર કરવામાં આવ્યો ન હતો.

કબૂલાતી નિવેદનમાં એવો ઉદ્દેશ છે કે આરોપીએ કબૂલાતી નિવેદનમાં દર્શાવેલ ઓરડાઓ ભાડે લીધા હતા, ત્યારે માત્ર એટલા આધારે કે તે સાહિબાબાદ, જયપુર અને બેંગલોર ખાતેના મકાન નંબરો છે એવું માનવામાં આવી શકતું નથી. માત્ર

એટલા માટે કે કેટલાક મકાન નંબરો પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા શોધવામાં આવ્યા હતા, તે માત્ર સમર્થક પુરાવાનો એક ભાગ છે. પાડોશીઓમાંથી કોઈએ પણ અદાલત સમક્ષ એવું નિવેદન આપ્યું નથી કે આરોપી ઉક્ત મકાનોમાં રહ્યો હતો. આવા નંબરો લખવા તપાસ અધિકારીઓ માટે સહેલું હતું, કારણ કે તેઓ બોમ્બ વિસ્ફોટની તારીખથી, એટલે કે ૧૯૯૩થી, કેસની તપાસ કરી રહ્યા હતા. કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી અથવા મકાન માલિક આગળ આવ્યો નથી જેથી તે એવું નિવેદન આપે કે આરોપી ઉક્ત જગ્યામાં રહેતો હતો અથવા તેણે તે ભાડે લીધી હતી. આરોપીને ગુનાથી જોડવા માટે કબૂલાતમાં દર્શાવેલ ઉક્ત મકાન અથવા સ્થળોમાંથી કોઈ દોષારોપક વસ્તુઓ મળી આવી નહોતી. આંક ૮૦ હરચરણ સિંહ, જેણે ૧૯૯૩માં ગુનાસ્થળેથી જપ્ત કરાયેલી કાર વેચી હતી, તેણે પણ એવું જણાવ્યું નથી કે અપીલકર્તા-આરોપીએ ઉક્ત કાર ખરીદી હતી અથવા નિર્દોષ છૂટકારો મેળવેલ આરોપી દયા સિંહે તે ખરીદી હતી. આંક ૪૪ પ્રહલાદ શર્મા, સાહિબાબાદ, ગાઝિયાબાદના મિલકત દલાલે જણાવ્યું હતું કે ઓગસ્ટ, ૧૯૯૩માં તેણે બે છોકરાઓ માટે ભાડાના આધારે એક મકાનની વ્યવસ્થા કરી હતી, જેમણે પોતાને જી.ડી.એ.માં કોન્ટ્રાક્ટર તરીકે કામ કરતા હોવાનું કહ્યું હતું. તેણે પણ આરોપીઓને તે છોકરાઓ તરીકે ઓળખવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી હતી, જેઓ ભાડે જગ્યા લેવા તેની દુકાને આવ્યા હતા. ૨૮.૯.૧૯૯૩ના રોજ પોલીસ તેના પાસે આવી અને તેને જાણ કરી કે તે મકાનમાંથી કેટલાક આર.ડી.એક્સ. મળ્યા હતા, તેને કેટલીક તસવીરો બતાવી અને તેણે ઉક્ત વ્યક્તિઓની બે તસવીરો ઓળખી હતી. છતાં,

તેણે આરોપીઓને તે છોકરાઓ તરીકે ઓળખ્યા નહોતા, જે ભાડે જગ્યા લેવા તેની દુકાને આવ્યા હતા. તેવી જ રીતે, આંક ૬૯ નાસિર સિદ્દીકી, જે લાજપત નગર ખાતે વિદ્યુત સામાનની દુકાન ચલાવતો હતો, તેણે લાજપત નગરમાં રહેતા એક ગ્રાહકને એક વોટર પંપ વેચ્યો હતો. પોલીસ તેના શોરૂમમાં આવી અને વોટર પંપ ખરીદનાર વ્યક્તિની ઓળખ માટે કેટલીક તસવીરો દર્શાવી હતી. તેણે તે વ્યક્તિની તસવીર ઓળખી હતી. જોકે, અદાલતમાં તેણે આરોપીને તેની દુકાનમાંથી વોટર પંપ ખરીદનાર ગ્રાહક તરીકે ઓળખવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.

કોઈપણ પરિસ્થિતિઓના સમૂહમાં, આવો આપણે કબૂલાતી નિવેદનને જેમ છે તેમ વિચારીએ. વર્તમાન કેસમાં અન્ય આરોપી ડી.એસ. લાહોરિયાનો અપીલકર્તા સાથે વિચારણ થયો હતો અને તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો. કબૂલાતી નિવેદનમાં ડી.એસ. લાહોરિયાને સોંપાયેલી ભૂમિકા મુખ્ય છે. કબૂલાતી નિવેદનમાં અપીલકર્તા દેવેન્દ્રપાલ સિંહે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે: –

મારો જન્મ જલંધર માં ૨૬.૫.૬૫ ના રોજ થયો હતો .. .મેં ૧૯૮૪ માં લયાલ પુર ખાલસા કોલેજ, જલંધર માંથી પ્રી-ઇજનેરીંગ પરીક્ષા પૂર્ણ કરી અને લુધિયાણાની ગુરુ નાનક ઇજનેરીંગ કોલેજમાં મિકેનિકલ વિષયમાં બી.ઇ.માં પ્રવેશ લીધો અને ૧૯૮૮ માં મારું ડિગ્રી અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કર્યો ૧૯૯૧ ના નવેમ્બર મહિનામાં પોલીસને એસ.એસ.પી./ચંડીગઢ પર થયેલા કાર બોમ્બ હુમલા પાછળ રહેલા યુવકોના નામોની જાણ થઈ અને પોલીસે પ્રતાપ સિંહના મકાન પર દરોડો પાડ્યો, જ્યાં વિસ્ફોટના એક દિવસ પહેલાં ડૉ. હરી સિંહ અને વિદેશી રોકાયા હતા. પ્રતાપ

સિંહે વધુમાં ખુલાસો કર્યો કે તેઓ મને પણ ઓળખે છે પોલીસે મારા મકાન પર દરોડો પાડ્યો. હું મકાનમાં હાજર ન હતો. મારા પિતા અને સસરાને પોલીસે ધરપકડ કરી લીધી હતીમને જણાવવામાં આવ્યું કે તે, પ્રતાપ સિંહ, બલવંત સિંહ મુલતાની અને નવનીત સિંહ કડિયાન ઉર્ફે પાલ રિયો, ગામ કડિયા, જિલ્લો બટાલા તથા મંગલ સિંહ સાથે એસ.એસ.પી./ચંડીગઢ બોમ્બ વિસ્ફોટ કેસમાં વાંછિત છે. તે પછી હું ભૂગર્ભમાં ચાલી ગયો અને કેનેડાના વેન્કુવર ખાતે મારા મામા શ્રી સુખદેવ સિંહ સંધુ સાથે વાત કરી, જેમણે મને સલાહ આપી કે તેના પિતાને છૂટા થવાની શક્યતાઓ અતિ ઓછી છે, કારણ કે કેસ સુમેદ સિંહ સૈની સાથે સંબંધિત છે અને તે પોતે પણ ભૂગર્ભમાં ચાલી જાય.

ઓગસ્ટ, ૧૯૯૩માં, એમ.એસ. બિટ્ટાને દૂર કરવાની યોજના બનાવવામાં આવી હતી, કારણ કે કીપાને એવું લાગતું હતું કે તે તેમની ચળવળ અને ઉગ્રવાદીઓ વિરુદ્ધ બહુ વધારે બોલે છે. કીપા ચરણી સાથે પંજાબ ગયો અને લુધિયાણામાં પવન કુમાર @ ચાજુ નામના વ્યક્તિ પાસે એક કિવન્ટલ આર.ડી.એક્સ. કાઢી મૂક્યું. તેઓ પાછા આવ્યા અને આ આર.ડી.એક્સ.ને તેમના સાહિબાબાદના ઠેકાણે લાવવા માટે હમાઈક @ છોટ્ટુને મોકલ્યો. આ જથ્થાનો એક ભાગ પવન કુમાર દ્વારા લાવવામાં આવ્યો હતો, જે દિલ્હી-કર્ણાલ બોર્ડર પર કુલદીપ કીપાને સોંપવામાં આવ્યો હતો. હરનાઈક @ છોટ્ટુએ બોમ્બ માટે સ્ટીલનો કન્ટેનર તૈયાર કરાવ્યો હતો. દયા સિંહ લાહોરા એમ્બેસેડર કાર ખરીદવા ગયો હતો, જેનો અનુસંધાને બોમ્બ વિસ્ફોટમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. કોર્ડલેસ ટેલિફોન હરનાઈક દ્વારા

લુધિયાણાથી ખરીદવામાં આવ્યો હતો. ૨ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૩ના રોજ, કુલદીપ કીપા અને નવનીત કડિયાનએ ન્યુ દિલ્હી, ૫, રૈસીના રોડ સ્થિત એમ.એસ. બિઝના કાર્યાલયની રેકી કરી હતી. બીજા દિવસે, કુલદીપ કીપા, નવનીત, સુખા @ સંગતપુરિયા, હમાઈક, લાહોરિયા અને હું ફરીથી બિઝના કાર્યાલયે કાર્યવાહી નિહાળવા આવ્યા હતા. અમે ૬ અને ૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૩ના રોજ બે પ્રયાસ કર્યા હતા. ૬ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૩ના રોજ, યાંત્રિક વ્યવસ્થા કાર્યરત થઈ નહોતી અને અમે વિસ્ફોટ સક્રિય કરી શક્યા નહોતાં. ૮ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૩ના રોજ, એમ.એસ. બિઝના કાર્યાલયે આવ્યા નહોતા. મેં અને કુલદીપ કીપાએ પાછળની સીટમાં અને ડિકીમાં બોમ્બ ગોઠવ્યા હતા અને ટેલિફોનનો મુખ્ય રિસીવર પાછળની સીટ પર મૂકવામાં આવ્યો હતો. રિસીવર પાસેથી નીકળતા બે તાર કેટોનેટરો સાથે જોડવામાં આવ્યા હતા. વિસ્ફોટમાં અંદાજે ૪૦ કિલોગ્રામ આર.ડી.એક્સ.નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૧.૯.૧૯૯૩ના રોજ, અમે સવારે અંદાજે ૧૧ વાગ્યે બિઝના કાર્યાલયે આવ્યા હતા અને કાર આગળના ગેટની નજીક પાર્ક કરેલી હતી. નવનીત, કીપા અને સંગતપુરિયા મેરિડિયન હોટેલના પાર્કિંગના પાછળના ભાગે જિપ્સી નં. ડી.એન.સી.-૧૭૯૦ સાથે રાહ જોઈ રહ્યા હતા, જે ખોટો નંબર હતો. દરનાઈક ઉર્ફે છોટુને લાવવા માટે કનોટ પ્લેસ ગયા હતા, જેના સાથે અગાઉના દિવસે સમય નક્કી થયો હતો. દરમિયાન, શ્રી બિઝ પોતાના કાર્યાલયની અંદર ગયા અને અમારામાંથી કોઈ પણ યોગ્ય સ્થિતિમાં ન હોવાથી અમે વિસ્ફોટ કરી શક્યાં નહીં. અમે પાછા જવાનું નક્કી કર્યું, પરંતુ જ્યારે અમે પ્રગતિ મેદાન પહોંચ્યાં, ત્યારે કીપાએ ફરી એક

પ્રયાસ કરવાની જિદ કરી. અમે જનપથ હોટેલ પહોંચ્યાં અને પાર્કિંગ વિસ્તારમાં તાર જોડ્યા તથા લાહોરિયાને કાર્યાલયના ગેટ પાસે કાર પાર્ક કરવા મોકલ્યો. અમમાંથી બાકીના પાંચ જણા જિપ્સીમાં ગયા અને તેને ચેલ્મ્સફર્ડ ક્લબની સામેના પાર્કિંગ વિસ્તારમાં પાર્ક કરી. હમાઈક અને હું જિપ્સીમાંથી ઊતર્યા અને શ્રી બિલાના કાર્યાલય તરફ ગયા. મેં મારી સ્થિતિ કાર્યાલયની સામેની બાજુએ લીધી અને હમાઈકે પોતાને વિસ્ફોટથી બચાવવા માટે જવાહર ભવનની દીવાલોની નજીક સ્થાન લીધું. લાહોરિયાએ કાર પાર્ક કર્યા પછી તરત જ કારમાંથી બહાર આવ્યો, ત્યારબાદ શ્રી બિટ્ટાની કારો બહાર નીકળવા લાગી અને લાહોરિયાએ હરનાઈકને સંકેત આપ્યો, જેણે કોર્ડલેસ ટેલિફોનના હેન્ડસેટનું બટન દબાવ્યું. શ્રી બિલાની સુરક્ષા કારને અથડામણ થઈ અને તેની પાછળ આવેલી બિટ્ટાની કારને કોઈ નુકસાન થયું નહીં. લાહોરિયા બહુ નજીક હોવાથી તેની પીઠ પર છર્રાના ઘા લાગ્યા. હમાઈક અને હું પાર્ક કરેલી જિપ્સી પાસે ગયા, જ્યાંથી સુખા પહેલેથી જ ૫ રાયસીના રોડ, નવી દિલ્હી તરફ આવ્યો હતો, તે જોવા માટે કે અમમાંથી કોઈને ઈજા થઈ હતી કે નહીં. કુલદીપ અને નવનીત પહેલેથી જ જિપ્સીમાં બેઠા હતા. અમારમાંથી ચાર જણા તે સ્થાનેથી નીકળી ગયા અને નવનીતને મેરિડિયન હોટેલના પાછળના ભાગે બસ અથવા ઓટો-રિક્ષાથી આવવા માટે ઉતાર્યો, કારણ કે તે શીખ હતો અને તેની ઓળખ થઈ જવાની શક્યતા વધુ મજબૂત હતી. લાહોરિયા ઓટો-રિક્ષામાં હોસ્પિટલ ગયો અને પોતે વી.કે. સૂદ નામે નોંધાવ્યો તથા પ્રાથમિક સારવાર લીધા પછી તરત જ હોસ્પિટલ છોડી દીધી. તે તેના છુપાવાના સ્થાને ગયો, જે મને જાણીતું

નથી." ઉપરોક્ત કબૂલાતી નિવેદનને સમર્થન આપતું નોંધપાત્ર કોઈ સાક્ષ્ય નોંધમાં નથી. પોલીસ સરળતાથી હોસ્પિટલનો રેકૉર્ડ ચકાસી શકતી હતી કે ઘટના તારીખે ડી.એસ. લાહોરિયા હોસ્પિટલ ગયો હતો કે નહીં, તેણે પોતે વી.કે. સૂદ નામે નોંધણી કરાવી હતી કે નહીં અને પ્રાથમિક સારવાર લીધા પછી હોસ્પિટલ છોડી દીધી હતી કે નહીં. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, મુખ્ય દોષિતોમાંથી કોઈપણ, અર્થાત્ હમાઈક અથવા લાહોરિયા, દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, સમર્થક સાક્ષ્ય વિના, માત્ર કહેવાતી કબૂલાતી નિવેદન પર આધાર રાખી આરોપીને દોષિત ઠરાવવું મુશ્કેલ બની રહે અને તે પણ ત્યારે જ્યારે

—

તપાસ અધિકારી દ્વારા એક કબૂલાતી નિવેદન નોંધવામાં આવે છે. આ હેતુસર, ટોપાનદાસ વિ. બોમ્બે રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૬) એસ.સી. ૩૩, પરિચ્છેદ ૬ માં આપેલ નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવો યથોચિત રહેશે: —

"ગુનાહીત કાવતરું ને દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦—એ માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે:

"જ્યારે બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓ (૧) ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા અથવા કરાવવા, અથવા (૨) એવું કૃત્ય કરવા જે ગેરકાયદેસર નથી પરંતુ ગેરકાયદેસર ઉપાયોથી કરવામાં આવે, તે માટે સંમત થાય છે, ત્યારે એવો કરાર ગુનાહીત કાવતરું તરીકે ઓળખાય છે.

વ્યાખ્યાની જ શરતો મુજબ, આવા કરારમાં પક્ષકાર તરીકે બે અથવા તેથી વધુ વ્યક્તિઓ હોવી જોઈએ અને આ કહેવું સર્વવિદિત છે કે એક વ્યક્તિને માત્ર એકલાં હાથે ગુનાહીત કાવતરું નો દોષી ક્યારેય ઠેરવી શકાય નહીં, કારણ કે કોઈ વ્યક્તિ પોતે પોતાના સાથે ષડયંત્ર રચી શકતી નથી. તેથી, જો જ નામિત વ્યક્તિઓ પર દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦-બી હેઠળનો ગુનો કર્યાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હોય અને એ જ માંથી ૩ને તે આરોપમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હોય, તો બાકી રહેલો આરોપી, જે હતો

આપણા સમક્ષના કેસમાં આરોપી ક્રમાંક ૧ ને કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં દોષિત ઠેરવી શકાય નહિ ફોજદારી સાઠગાંઠનો ગુનો.

.. •

અદાલતે વધુમાં ઉપરોક્ત પ્રશ્ન પર ચર્ચા કરી અને આર. વિ. પ્લમર, [૧૯૦૨] ૨ કેબી ૩૩૯ (સી) ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું: -

"(૧૯૦૨) ૨ કે.બી. ૩૩૯ (સી) જેનો ઉલ્લેખ આ સિદ્ધાંતના સમર્થનમાં કરવામાં આવ્યો છે, તે એવો કેસ હતો જેમાં, ત્રણ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ મળીને કાવતરું રચ્યાનો સંયુક્ત આરોપ મૂકી ચલાવવામાં આવેલા દોષારોપણના વિવાદમાં, એક વ્યક્તિએ દોષ સ્વીકાર્યો હતો અને તેની વિરુદ્ધ ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે બાકીની બે વ્યક્તિઓને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જેણે દોષ સ્વીકાર્યો હતો તેની વિરુદ્ધ આપવામાં આવેલો ચુકાદો ખોટો હતો અને યથાવત્ રહી શકતો ન હતો. લોર્ડ જસ્ટિસ રાઈટ પૃષ્ઠ ૩૪૩ પર અવલોકન કર્યું

હતું: .

એવા અર્થનો ઘણો અધિકારપ્રમાણ ઉપલબ્ધ છે કે, જો અપીલકર્તાએ કાવતરાના આરોપ અંગે દોષી નથી એવી કબૂલાત કરી હોત, અને ત્રણેય પ્રતિવાદીઓનો સંયુક્ત વિવાદ તે આરોપ ઉપર આગળ વધ્યો હોત, અને તેના પરિણામે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હોત અને માત્ર કહેવાતા સહ-ષડયંત્રકારોને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હોત, તો અપીલકર્તા વિરુદ્ધ કોઈ નિર્ણય આપવામાં આવી શક્યો ન હોત, કારણ કે એ ઠરાવ એવો માનવામાં આવવાનો કે તે પરસ્પર વિરોધાભાસી છે, કેમ કે તેમાં એવું નિર્ધારિત થાય છે કે અપીલકર્તા અને અન્ય લોકો વચ્ચે ગુનાહિત કરાર હતો, પરંતુ તેઓ અને તેના વચ્ચે એવો કોઈ કરાર નહોતો: જુઓ— 'હેરિસન વિ. એરિંગ્ટન', (૧૬૨૭) પોર્ ૨૦૨ (ડી), જેમાં હુદ્દા માટે ત્રણ વ્યક્તિઓ સામે દાખલ કરાયેલા આરોપપત્ર પર બેને દોષી નથી એમ અને એકને દોષી એમ ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ ભૂલ દર્શાવીને રજૂઆત કરવામાં આવતાં તેને "રદબાતલ ઠરાવ" ગણવામાં આવ્યો હતો, અને એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે તે "તેની સમાન છે".

૧૧ હેન ૪ ક.૨ ના કેસમાં, બે જણા સામેની ષડયંત્રની બાબતમાં, અને તેમાંથી માત્ર એક જ દોષિત ઠેર, તો તે શૂન્ય ગણાય, કારણ કે એકલો વ્યક્તિ ષડયંત્ર રચી શકતો નથી."

' પરિસ્થિતિના આ દષ્ટિકોણે, જ્યારે કબૂલાતના નિવેદનમાં નામ દર્શાવાયેલા બાકીના આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા નથી અથવા તેમની સામે વિચારણા

ચલાવવામાં આવી નથી, ત્યારે પોલીસ અધિકારીએ નોંધેલા કહેવાતા કબૂલાતના નિવેદનના એકમાત્ર આધારે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવાનો આ યોગ્ય કેસ ગણાતો નથી.

બી .

અંતમાં, તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલ આવા પ્રકારનું કબૂલાતી નિવેદન મૃત્યુદંડ ફરમાવવાનો આધાર બની શકતું નથી.

પરિણામે, આરોપી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૯૯૩ સન ૨૦૦૧ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવતા નિયુક્ત અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ પડકારિત ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે છે. આરોપી પર જેના માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યા છે તે ગુનાઓ બાબતે તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવે છે અને જો અન્ય કોઈ કેસમાં તેની જરૂર ન હોય તો તેને તાત્કાલિક મુક્ત કરવાની દિશા આપવામાં આવે છે.

ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, મૃત્યુ સંદર્ભનો દાવો પ્રકરણ (ફોજદારી) ક્રમાંક ૨ ઓફ ૨૦૦૧ હવે ટકી રહેતું નથી અને તે મુજબ તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. એસ.કે.એસ. ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૯૯૩/૨૦૦ મંજૂર મરણદંડ સંદર્ભ પ્રકરણ (ફોજદારી) ક્રમાંક ૨૦૦૧નું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું.

*This judgment has been translated using AI Tool
– M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.